

PAPER DETAILS

TITLE: Çanakkale Zaferi`nin Siyasi Sonuçlari

AUTHORS: Ergün AYBARS

PAGES: 60-80

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/45034>

Gallipoli Campaign of 1915 and Relations Between Turkey and Australia

Main points of this paper are as follows: Gallipoli Campaign of 1915 as the historic background of Turco-Australian relations; Lausanne Peace Treaty of July 24, 1923 and its stipulations on War Graves, in particular those in Anzac Cove; the Broken Hill episode of 1915; first high-level visit between the two countries: visit of Mr. Bruce, Prime Minister of Australia, to Turkey and to Gallipoli in February 1924; establishment of diplomatic relations between Turkey and Australia and inauguration of the Turkish Embassy in Canberra in 1967; official high-level visits from Australia to Turkey and to Gallipoli; commemoration of 75th and 80th anniversaries of Anzac Day, and state visits from Australia and from New Zealand to Turkey in 1990 and 1995; some difficulties experienced in 1995; Anzac Day celebrations in Canberra in 1996 and 1997; traditional Anzac Day luncheons in Canberra Club and speeches of the Turkish Ambassador; story of the last original Gallipoli Anzac soldier, corporal Ted Matthews: On his 100th birthday celebrations Turkish Ambassador presented him a special plaque and saluted him as "the great Australian", "our noble enemy" and now "our most respected friend"; corporal Ted Matthews expressed his regrets about the historic Gallipoli Campaign, saying that it was a mistake; official participation of the Turkish Ambassador to the funeral ceremonies organized in Sydney for the deceased last Gallipoli Anzac, Ted Matthews; a new Australian memorial project in Anzac Cove; Australian objections to the Turkish Peace Park Project in Gallipoli.

The paper is based mainly on the Turkish diplomatic documents from the archives of the Turkish Embassy in Canberra, and some of the documents are reproduced in full texts.

The commemorations of the Gallipoli Campaign of 1915, which has a very important place in Turkish and Australian contemporary history, has stimulated since 1920's the high-level visits between Turkey and Australia, and thus contributed to the strengthening the Turkish-Australian friendly relations.

But some times Turkish public opinion was hurt by unfriendly and unfair publications of Australian media, which was the case on Anzac Day ceremonies in 1995.

ÇANAKKALE ZAFERİNİN SİYASİ SONUÇLARI

Ergun AYBARS*

18 Mart 1915'te dünyanın güne kadar görmediği büyüklükte İtilaf Devletleri donanmasının, Türk azmi karşısındaki yenilgisi ve 25-26 Nisan 1915'te başlayıp, 9 Ocak 1916 gününe kadar cehennem bir kara savaşı sonunda Türk askerinin karşısında uğradığı hezimet, Boğazlar tarihinin en önemli olayıdır. Varlığı hesaba bile alınmayan Türk askerinin karşısında, Batının yenilmez kabul edilen İngiliz gücünün hezimet, sonuçları itibarıyla büyük etkiler yaratı. Savaşın Avrupa'nın hayatını ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan köklü bir şekilde değiştirerek etkiledi. Bunun yanı sıra, savaş sonunda ortaya çıkan komünist, faşist rejimlerin sebebini Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı sosyal ve ekonomik çöküntünün içinde aramak gerekir.

Başlı başına bir imparatorluğa bedel olan Boğazların tarih içinde taşıdığı önem üzerinde durmak gerekir. İlk çağda Yunanlıların Boğazları geçerek Karadeniz'de koloniler kurmalarıyla, Boğazlarla ilgili siyasi olaylar başlar. "Kolşid" de' olduğu söylenen Altın yapıyı (post) elde etmek için yola çıkan Zason ve elli arkadaşının isteklerine ulaşmasını anlatan efsane, Küçük Asya ve Yunan halkının çatışmaları içinde, özellikle Çanakkale Boğazı'nın önemini anlatır. Güzel Helen'in kaçırılması ile başlayan Truva Savaşları yine, Boğaz'ın taşıdığı stratejik ve ekonomik önemi gösterir. Persler ile Yunanlılar arasında süren üstünlük savaşlarının en önemli noktasını yine Boğazlar oluşturmaktadır.

M.Ö. 514'te Pers Kralı Birinci Dara'nın büyük seferi ile Boğazlar üzerinde sağladığı üstünlük ve Birinci Serhas'ın 480 (M.Ö.) Çanakkale Boğazı'nı gemilerden köprü ile geçmesi olayı, Persler'in buralara verdikleri önemi gösterir. Yunanlılar kısa bir süre sonra 478(M.Ö.)'de Boğazları ele geçirdiler. Ancak kendi içlerinde de bu sebeple çatışmaya giriştiler. Büyük İskender'in 334 (M.Ö.)'de ordusu ile Boğazları geçip Anadolu'ya girmesi ile kurduğu imparatorluk buraya egemen oldu. Yunan egemenliğinin zayıfladığı yıllarda ise, Boğazların önemini kavrayan Romalılar yöreyi ele geçirmek istediler. Karşılarında en güçlü rakip Karadeniz'e egemen olan Pontus Kralı Mitridat oldu. Roma'yı çok uğraştıran Mitridat yenilince, Roma Boğazlara egemen oldu. Roma beslenme ihtiyacını Akdeniz çevresinden sağladığı için Boğazlar uzun süre önemini yitirdi. Bizans'ın kurulması ve Hunlar'ın 559'daki saldırıları, Avar ve İranlılar'ın birlikte saldırımları ve Arapların 717 yılında Çanakkale ve İstanbul'a saldırıları hep

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü
İ. Gürcistan

başarısızlıkla sonuçlandı. Boğazlara uzun süre egemen olan Bizans, bu su yollarının eski ticari düzeyine ulaşmasını sağlayamadı.

Boğazların bu yönde yararını gören Venedik ve Cenevizliler Boğazlardan geçme ve yörede yerleşme ihtiyazlarını almayı başardılar. Akdeniz'de üstünlük sağlamış bulunan İtalyan Cumhuriyetleri, Boğazları geçerek Karadeniz'de de koloniler kurarak yerleştiler.² Gerek Bizans'ın gerekse İtalya Cumhuriyeti'nin Boğazlardaki egemenliğine son veren Türkler oldu.

Türk Egemenliği Dönemi³

Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları'nın hemen bütününi fethetmişlerdir, fakat Boğazlara egemen değillerdi. Boğazların önemini kavrayıp, fütüha Boğazlar üzerinden Balkanlara yayan Osmanlı Beyliği 1356'da Gelibolu ve Bolayır'ı ele geçirerek buraya yerleşti. Ardından Edirne'yi de alan Osmanlılar burayı başkent yaptılar.

Boğazları geçip Balkanlara egemen olan Türkler, kendilerine karşı oluşan Haçlı gücünü, 1389'da Kosova ve 1396'da Niğbolu'da hezime uğratarak Balkanlar'daki üstünlüklerini kabul ettirdiler. İstanbul Boğazı üzerinde bulunan Bizans'ı ortadan kaldırmadıkça Boğazların tam egemenliği mümkün değildi. Bunu bilincinde olan Osmanlı Padişahları Bizans'ı ortadan kaldırmak için fetih çalışmaları bulundular. Fakat 1402'de Yıldırım Beyazıt'ın Timur'a Ankara'da yenilmesi, bu işi 50 yıl geciktirdi. 1453'te İstanbul'u alan Fatih Sultan Mehmet hem Boğazlar üzerinde mutlak Türk egemenliğini kurdu, hem de; bu su yollarına bağlı denizlere de egemen olma politikasına başladı. İlk olarak da Karadeniz'deki Rum ve İtalya üstünlüğünü yıktı. Boğazlar mutlak Türk yönetimine geçtikten sonra Venedik ve daha sonra 1535'te Fransa ile yapılan anlaşmalarla, bu devletlere ve daha sonra diğer Avrupa Devletlerine ticaret imtiyazları verildi. Ancak Karadeniz'e geçme hakkı tanınmadı. Hatta 1740'da Kapitülasyonun 59'uncu maddesi Fransa'ya Karadeniz'de ticaret yapma hakkını tanıyorsa da, gerçekte bu hakkı hiç kullanmadı. Fransa bu hakkı ancak 1802'de kazanabilecekti.⁴

Görülüyor ki Türkler Karadeniz'i bir Türk gölü olarak değerlendiren, buraya yabancı devletlerin gemilerinin girmelerine izin vermediler. Rus Çarı Petro'nun Karadeniz'e inmesi ve Azak'ı ele geçirmesi ile Boğazlar için ilk

² Arif Müfid MANSEL, Ege ve Yunan Tarihi, T.T.K. Yayını, Ankara 19. Feridun Cemal

ERKİN, Türk Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi Ankara 1968 s.1-18

³ Cemal TÜKİN, Boğazlar Meselesi, İstanbul 1947.

⁴ Tükün, a.g.e., s. 12-13.

kuzeyden tehlike geliyordu. Nitekim, 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'yla Osmanlı Devleti Rusların ticaret gemilerine serbest geçiş izni tanıyordu. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı süresince Rusların doğrudan doğruya tehlikeyi göremeyen İngiltere, ancak 1798'de Napolyon'un Mısır seferi ile dikkatini Doğu Akdeniz'e ve Boğazlara çevirdi.

Napolyon'un Mısır'ı işgali, Doğu Akdeniz'de Fransa'yi görünk istemeyen bu iki devletin Osmanlı Devleti'ne yardım etmelerine sebep oldu. Aralık 1798 Rusya ve Ocak 1799'da İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında anlaşmalar yapıldı. Bu anlaşma gereğince Rus savaş gemileri ilk kez, Boğazlardan geçerek Akdeniz'e indiler. Anlaşma sonucu ile de olsa Rus donanmasının Boğazları geçerek Akdeniz'e inmesi, İngiltere'yi dehşete düşürmeye yetti. Bu sebeple bu tarihten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü, özellikle Boğazların korunması politikasına başladı. Napolyon'a karşı Rusya ile anlaşılan İngiltere, yine de Boğazlar konusundaki hassasiyetinden vazgeçemedi

1807 yılında Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine gelen İngiliz Donanması, kara orduları olmadan Boğaz'ı geçmenin-bir anlam taşımadığını da görmüştü. 1809'da Osmanlı Devleti ile anlaşma imzalayan İngiltere, Osmanlı Devleti'ne, Boğazların bütün devletlerin savaş gemilerine kapalı olması konusunda tam destek vaat ediyordu. Amaç açıkça ortada idi. İngiltere bir Napolyon tehlikesi yüzünden Rusya ile anlaşmıştı. Napolyon tehlikesi geçiciydi, fakat Rus tehlikesi daimiydi. Her geçen gün büyüyordu. Bu sebeple Rus Donanmasını Karadeniz'e hapsedmek istiyordu.

İngiliz stratejisi, Balkanlardan, Karadeniz, Kafkasya, Kuzey İran ve Afganistan'a uzanan bir çizgide Rusya'ya tutup, güneye inmesini engellemek esasına dayanıyordu. 1829'da Edirne'ye gelen Ruslar'ın karşısına çıkan, yine İngiltere oldu. Mehmed Ali Paşa isyanında, çaresizlik içinde kalan II. Mahmud'un "denize düşen yılanı sarılır" atasözünü hatırlatıcasına Rusya'dan yardım alması ve 1833'te Hünkâr İskeleyi antlaşmasını imzalayarak Rusya'ya sığınması, İngiltere'yi yeniden dehşete düşürdü. Nitekim bu anlaşma hükümlerinin uygulanmaması için, Rusya'ya tehdit etmekten geri kalmadı. 1839'da Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın ikinci isyanında ise, olaya doğrudan müdahale eden İngiltere, Mehmed Ali'yi mağlup ederek Rusya'nın etkinliğini ortadan kaldırdı.

İngiltere, 1815'te "Şark Meselesi" sözünü ortaya atıp, Osmanlı topraklarını ve özellikle de Boğazları ele geçirmek isteyen Rusya'ya karşı Boğazlar meselesini, sağlam bir esasa bağlamak amacıyla 1841'de uluslar arası Boğazlar sözleşmesi imza edildi. Bu sözleşme gereğince, Osmanlı Devleti barışta iken Boğazlar yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalı olacaktı. Böylece Boğazlar üzerinde Padişah tek başına karar veremeyecek, beş büyük Avrupa devletinin de çıkarları

gözetilecek idi. Bu sözleşme özüde Rus diplomasisi için ağır bir yenilgi idi. Avrupa devletleri Rus tehlikesi karşısında Boğazlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok, büyük devletlerin meselesi oldu.

1807'de Erfurt'da Boğazların Rusya'ya verilmesine razı olması karşılığında Avrupa'da üstünlük kurmasını desteklemeyi vaad eden Rus Çarı'na, Napolyon'un "**Boğazlar bir imparatorluğu bedeldir. Kaldı ki Marsilya'nın kapısı Boğazlardan geçer**" yanıtı Avrupa'nın hassasiyetinin en güzel örneğidir.

Rusya, 1848'den itibaren yeniden aktif bir politikaya girdi. "Avrupa'nın Hasta Adamı" dediği Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını paylaşmak için İngiltere'yi iknaya çalıştı. Bunda başarılı olmayınca da, 1853'te tek başına saldırdı. Fakat 1854'te İngiltere, Fransa ve hatta Piyemonte'yi karşısında buldu. Boğazları güvence altına almak isteyen İngiltere ve Fransa, savaş Kırım'a taşıldılar. İngiliz donanması bütün Rus gemileri ve tersanelerini yaktı. Rusya 1856'da Paris anlaşması ile yenilgiyi kabul etti. Rusya Karadeniz'de Savaş gemisi bulundurmayacak ve tersane işletmeyecekti. Bu, İngiltere için büyük bir zafer oldu. Bu anlaşma 1871'e kadar yürürlüğe Alınan birliğin kurulması ile uğraşan Avrupa'nın durumundan yararlanan Rusya, anlaşmayı uygulamayacağını ilan etti.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Ayastefanos Anlaşması'nı imzalayan Osmanlı Devleti'ni bu perişan durumdan yine Avrupa kurtardı. Berlin'de, Devletlerin denge politikası Rusya'nın, bir kez daha yalnız kalmasına sebep oldu. İngiltere, Doğu Akdeniz'in güvenliği için Kıbrıs'ı 1878'de Osmanlı Devleti'nden zorla kiraladı. Boğazların korunması için Ege Denizi, Batı Anadolu ve Boğazlara egemen olacak Yunanistan'ın "Megali İdea" tezini desteklemeye başladı. Kafkasya'dan İskenderun Körfezi'ne inmek isteyen Rus tehlikesine karşı da, bu yörede bir Ermeni Devleti kurma tezini destekledi. Böylece Boğazlar meselesi yeni boyutlar kazanmış oluyordu.

Almanya önderliğinde kurulan Üçlü İttifak, Avrupa'da üstünlük sağlamaya çalışıp, 1890'dan sonra Almanya Osmanlı İmparatorluğu ile yakın ilişkiye girince ve 1900'de Osmanlı-Alman Demiryolu Anlaşması (Bağdat Demiryolu Projesi) yapılıncaya, İngiltere, Fransa (1904) ve Rusya (1907) anlaştı. Artık Üçlü İttifak doğmuştu. Üçlü İttifak ile Üçlü İttifak; Fas Buhranı ve Balkan Savaşı nedeniyle birkaç kez çatışma sınırına gelmiş, son anda vazgeçmişlerdi. Alman ekonomisinin giderek güçlenmesi, kara ordusunun Avrupa'nın en kuvvetli ordusu durumuna gelişi, donanmasının da her geçen gün denizlerde İngiltere'yi tehdit edecek şekilde gelişmesi, bir Avrupa savaşının sebeplerini oluşturmuyordu.

Balkan Savaşı sonrası iktidara el koyan İttihat Terakki, İngiltere ve Fransa'ya başvurarak Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunmasını istediler. Oysa İngiltere ve Fransa, Almanya'ya karşı Rusya'nın

insan kaynaklarına büyük ihtiyaç duyuyorlardı. Eğer bu isteği kabul etselerdi, Osmanlı topraklarında gözü olan Rusya'ya karşılarına alırlardı.⁵

Onlar Osmanlı İmparatorluğu'nu, ellerinde Rusya'ya sunacak bir koz olarak tutmayı tercih edip. Onu Almanya'nın yanına itmeji daha yararlı görüyorlardı. Balkan Savaşı'nda Küçük Balkan Devletlerine çok ağır bir yenilgiye uğrayan Osmanlı İmparatorluğu'nun sorumluluğunu, kimse üzerine almak istemiyordu. Hata, Almanya bile Türk askerinin savaşamayacağı görüşünde idi. Boğazların kapalı kalması Almanya için yeterliydi. Almanya'nın asıl amacı, Halife'nin dinsel gücünden yararlanmak idi. Bu savaştaki en büyük kazancı ise Orta Doğu, yani Osmanlı İmparatorluğu olacaktı. Almanya, özellikle Hristiyan sömürgeci dünyasına karşı İslam taassubunu kabartmak ve Osmanlı halifesinin aracılığıyla kendisine milyonlarca bağlaşıp kazanmak istiyordu. Türk ordusunun sağlayacağı yarardan çok, Hindistan Müslümanlarının, Arapların ve diğer İslam ülkelerinin İngiltere ve Fransa'ya karşı ayaklanmalarını umuyordu. Kayzer'in 30 Temmuz 1914 tarihinde Petersburg'taki Alman elçisine yolladığı mektup bunu gösteriyordu.⁶

İttihat Terakki ileri galeleri (Enver, Talat ve Cemal Paşalar) ise; kapitülasyonlardan, Osmanlı borçlarından kurtulabilmek, Balkan Savaşı'nda Yunanlılara kaydedilen Ege'deki adaları geri almak ve Almanya tarafından çokertilecek Rusya'daki Türkleri kurtarmak istedikleri için, Almanya'ya doğal müttefik olarak görüyorlardı. Bu sebeple 1 Ağustos 1914'te taraflar arasında gizli bir ittifak anlaşması imzalandı. Goeben ve Breslau adlı iki Alman gemisinin Çanakkale Boğazı'na girmeleri (10 Ağustos 1914) ve bu gemilerin Osmanlı Devletince satın alınmaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun yazgısını çizdi. Yavuz ve Midilli adı verilen bu iki gemi, Amiral Şusun komutasında Ekim sonunda, Karadeniz'de Rus Donanmasına ve limanlarına saldırınca Osmanlı İmparatorluğu Üçlü İttifak ile Üçlü İttifak arasındaki savaşa sürüklenmiş oldu.

Çanakkale Harekatına geçmeden önce İngiltere açısından da olaylara bakmakta yarar var. Osmanlı Devleti Balkan Savaşı'nda uğradığı ağır yenilgi sonunda Ege Adalarını yitirmesinin, savaş gemisi yokluğundan olduğunu acı bir şekilde görmüştü. Bu sebeple halkın bağışları ile toplanan paralarla İngiltere'den, iki savaş gemisi sipariş edilmişti. Savaş öncesi gemilerden birinin inşası tamamlanmış, diğeri ise bitmek üzere idi. Churchill, Enver Paşa'nın, bu iki gemi ile İstanbul-Trabzon arasında deniz güvenliğini sağlayacağını ve Kafkasya'yı (Azerbeycan) ele geçirmek istediğini biliyordu.⁷ Buna rağmen iki Alman gemisinin

⁵ Yusuf Hikmet BAYUR, Türk İnkılabı Tarihi, C.III, Kısım 1, Ankara 1953, 318-320

⁶ Cemal Paşa'nın Hauraları

⁷ W. Churchill, "The World Crisis" I.S. 312, London 1968

Çanakkale boğazı'na girmelerine adeta göz yummuştu. Böylece İngiltere iki savaş gemisini Türklere vermiyor, Almanya iki savaş gemisini yitiriyor, Türklere iki savaş gemisini alarak savaş girişimleri ve İstanbul Boğazı Ruslara karşı korunuyordu.⁸

Savaş çıktığı zaman gerek Alman tarafı, gerekse İngiliz tarafı yaptıkları hesapta, bu savaş 19. yüzyılda Avrupa'daki savaşlar gibi kısa süreceğine ve üstün gelen tarafın isteklerinin kabulü ile biteceğini hesaplıyorlardı. Almanya, önce Fransa'yı ezecek sonra bütün gücüyle Rusya'ya saldırarak ve Rusya'yı çökertip savaşı bitirecekti. Bu stratejide en önemli mesele Rusya'nın dışardan silah, cephane, malzeme, erzak, ilaç gibi yardım almasını engellemektir. Bu da Boğazların kapalı olmasıyla sağlanacak idi. İngiliz tarafının stratejisi ise Almanya'yı hem batıdan, hem de doğudan iki ateş arasına almak (Bismarck'ın korkulu rüyası) ve ezip savaş bitirmekti. Bu stratejinin uygulanabilmesi için Rusya'nın insan kaynaklarının İngiliz-Fransız tekniği ile silahlandırılması, donatılması ve beslenmesi gerekiyordu. Rusya'ya yardım gönderilmesi de Boğazların ele geçirilmesi ile mümkün idi.⁹

İngiltere Hükümeti, Çanakkale yenilgisini kabule karar vermek üzere bulunduğu ve Almanya ile Avusturya-Macaristan'ın Bulgaristan'ın da yardımıyla Sırbistan'ı ezip Osmanlı ile doğrudan bağlantı kurmaya hazırlanırken sırada, 12 Ekim 1915'te Llyod George'un, hükümet üyelerine bir bildiri dağıtarak Almanya ile Türkiye arasında demiryolu bağlantısının kurulmasından İngiltere İmparatorluğu için doğacak tehlikeleri şöyle sıralar:¹⁰

1. İngiliz İmparatorluğu'na en doğrudan doğruya etkili, hatta olanaklı bulunan tek darbeyi amaç edinebilirler.
2. Elleri en savaşkan nitelikte iki üç milyon kişiyi geçirip bunları kendi varlıklarına katarak geliştirmekte olan yıpranma savaşını kendi lehlerine çevirebilirler.
3. Gelibolu Yarımadası'nın bir kenarında, dış ve timaklarıyla tutunan büyük bir İngiliz kuvvetini yok etmek olasılığını elde etmiş olurlar.
4. Doğu'daki çalmıza (prestij), yankısı gümrüklü olacak bir darbeye bulunabilirler.
5. Güney Doğu Avrupa'da ve Asya'nın geniş bir bölgesinde deniz gücümüzü, hiç işe yaramaz bir duruma düşürürler.

⁸ Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.I, s.61-64, İzmir 1968.

⁹ Churchill, The World Crisi, s.314-330, Aspinall-Orlander, s.2-4, R.R. Zames, s.9-13

¹⁰ Bayur'dan naklen. (War Memoirs of David Llyod George, C.I, s.500)

6. Türkleri belki de daha sonra İranlı ve Afganlıları donatarak, bizi Mısır'da ve Uzak Doğu'daki ülkelerimiz korumak için geniş çapta birliklerimizi Fransa'daki ana savaş alından ayırmak zorunluluğunda bulundurabilirler.

7. Aynı yoldan, Kafkas sınırlarını ve İran'daki çıkarlarını korumak açısından bir çok Rus birlikleri için bunlar geçerlidir.

Llyod Gerge'un bu görüşleri zamanla gerçekleşecektir. İngiltere, Suriye ve Irak cephelerinde yedi yüz bini aşan ordular bulundurmak zorunda kalacak ve Türk cephelerindeki genel kayıpları, hastalık dolayısıyla geri alınanlar dışında 275000'i aşacaktır. Ancak bunların bir kısmı Hintli olacaktır.

Her iki yan da bu savaşın, 1,5 yıl veya en çok iki yıl içinde sona ereceğini hesaplıyordu.

İngiltere Çanakkale Seferine karar verirken birçok hesap yapıyordu. Kabinede yapılan görüşmeler bunu göstermektedir. Çanakkale saldırısı özellikle Bahriye Bakanı Churchill ve Savaş Bakanı Lord Kitchener tarafından hazırlanmıştı. Bu hareketin başarılması ile birkaç kuş birden vurulmuş olacaktı:

1. Rusya'nın ihtiyacı olan silah, cephane, erzak ve her çeşit malzeme sağlanacak, Osmanlı İmparatorluğu'na teslim olunacak,
2. Savaş katılmakta tereddüt eden Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya itilaf Devletleri safında yer alacak ve onların askeri gücü ile Trakya ele geçirilecek, Yunan askerleri Çanakkale Boğazı'nı koruyacak,
3. Mısır ve Kafkasya'ya saldıran Türk gücü kırılacak
4. İtalya'nın karar vermesi çabuklaştırılacak
5. Halife'nin nüfuzu ve cihad ilanının etkisi kırılacak¹¹
6. Avrupa'da kazanılamayan savaş, Doğu'da kazanılacak idi.

İngiliz istihbaratınca yapılan incelemeden de anlaşıldığı üzere, Çanakkale Boğazı'nın tahkimatı çok yetersizdi. Churchill, Balkan ordularının küçük toplarının karşısında perişan olan Türk askerinin, kendilerinin dev toplarının karşısında direnemeyeceğini ve dev donanmalarının Çanakkale'yi rahatça geçip İstanbul'a geleceğini ve Osmanlı Devleti'nin teslimiyle bu işin çabuk biteceğini düşünüyordu.

¹¹ Aspinall-Orlander, s.31-34

Gerçekten de Türk topları küçük ve menzilleri en çok 8 bin metre idi. Oysa İngiliz Savaş gemilerinin toplarının (270 adet) menzili, 16 bin metreyi aşıyordu.¹²

İngiliz kabinesinde karşı olanlara rağmen Churchill ve Kitchener hazırlanacak dev bir donanmanın kara desteği olmadan da Boğazı geçeceğini iddia ediyorlardı. Churchill daha Eylül ayında Bahriye bakanlığınca, "İngiliz donanmasını Marmara'ya sokmak maksadı ile Gelibolu Yarımadası'nın kafi kuvvetle bir Yunan ordusu tarafından zapt için" bir plan hazırlanması girişiminde bulunmuştu. Ancak bu istek, elde yeterli kuvvet olmadığı için pek rağbet görmemişti. Çünkü savaş Avrupa'da bütün gücüyle sürüyordu. Fransa Avrupa cephesinden kuvvet çekilmesine kesin karşıydı. Fakat Avrupa cephesinde savaş bir süre sonra taktik hareket niteliğini yitirdi ve tel örgüler arkasında, çamurlar içinde bir cephe savaşına dönüştü. Bu gelişmeler Churchill'in planına değer kazandırdı. Amiral Carden'in raporu da, Boğaz'ın geçilebileceği yolunda idi. Harekatın kara kuvvetlerine ihtiyaç duyulmadan başarılabileceği imkanı kararı çabuklaştırdı.¹³

Amiral Carden 19 Şubat 1915'ten itibaren Çanakkale Boğazı istihkamlarını top ateşle övmeye başladı. General Birdwood, donanmanın geçmesini kolaylaştırmak ve güvenlik açısından, 40000 kişilik bir kuvvetle Bolayır'ı ele geçirmeyi önerdiyse de, Kitchener kabul etmedi. Yine de tedbir olarak bu kuvvet hazırlandı. İngiliz donanması için en büyük engel, seyir Türk topları ile mayınlar idi. Bir ay süreyle top ateşini sürdüren İngiliz donanmasının planı, 18 Mart günü Boğaz'a saflar halinde girip, istihkamları yok etmek ve mayınları temizleyip Boğaz'ı geçmek idi.

18 Mart sabahı Boğaz'a giren dev donanma, Nusret mayın gemisine mayınlanmış bulunan bölgede ve Türk topçusunun başarılı atışları yüzünden, ağır kayıplar verdiler. Akşama doğru, Boğaz'ı geçemeyeceklerini anladılar. Zafer, Türklerin idi. Dünyanın bu tarihe kadar gördüğü en büyük donanması, öldü zannedilen Türk azmi ve direnişi karşısında yenilmişti.

Denizden Boğaz'ı geçemeyen İngiltere, Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirip sonra Boğaz'ı geçmek üzere İskenderiye'de hazırlıklarını tamamlayıp, Limni Adası'na asker yağdırmaya başladı. 25 Nisan'da da karaya asker çıkardılar. Türk askerini hesaba katmayanlar büyük bir hayal kırıklığına uğradılar. Yoğun top ateşinden sonra karada tek canlı kalmadığını zanneden İtilaf askerleri, karaya ayak bastıklarında amansız Türk direnişi ile karşılaştılar. Çok geçmeden, Türklerin dört

¹² Aspinall-Orlander, s.42-45

¹³ Zames, Gallipoli, s.22-38, Orlander, s.46-75.

yüzyıl önce Hristiyanları titreten savaş yeteneklerinden hiçbir şey kaybetmediklerini¹⁴ hem de çok pahalı bir şekilde anladılar.

Bu savaşlarda Mustafa Kemal isimli genç bir Yarbay askeri dehası karşısında İngiliz askeri hareket planları ve taktik hareketleri, alt üst oldu. 8,5 ay süren kara savaşları sonucunda İngiliz, Fransız ve ANZAC kuvvetleri 9 Ocak 1916'da yarımada'yı perişan bir şekilde terk ettiler. Düşmanın çekileceğini sezen Mustafa Kemal Bey'in, düşman çekilişi sırasında yapılacak bir taarruza, düşmana büyük kayıp verdirileceği yolundaki istek ise Enver Paşa tarafından kabul edilmedi.

Çanakkale Savaşı'nın Sonuçları

- Silah, malzeme, sonsuz zenginlik kaynağına sahip olan ve yenilmez zannedilen İngiliz deniz gücü ve İtilaf Devletlerinin kara gücü, hiç hesaba katmadıkları çok zayıf ve yetersiz silah ve malzeme ile savaşan Türk askerinin karşısında ağır bir yenilgiye aldı. Bu savaşın inancın çelikten daha üstün olduğunu gösteriyordu. Türk tarafı 57.000 şehit, 100.000 yaralı, 21.500 hastalıktan ölen, 10.000 kayıp olmak üzere zayıfatı 200.000 dolayında idi. İtilaf Devletleri'nin ise 55.000'i ölü olmak üzere yaralı, esir ve kayıplarıyla zayıfatları 300.000'e ulaşıyordu.¹⁵
- Askeri bakımdan büyük aşarı bekleyen İngiltere ve Fransa, hezimetle uğradılar. 500.000 kişilik bir ordu ve donanmayı bu harekate ayırdıkları için, Almanya Avrupa cephesinde 11 ay süreyle rahat etti. Düşman karaya çıkarken en zayıf anında saldırılmasını teklif eden Mustafa Kemal'in isteğini reddedip, düşman karaya çıktıktan sonra savunma yapılmasını isteyen Liman Von Sanders'in isteğini kabul eden Enver Paşa, böylece Almanya'ya bu avantajı sağladı.
- Mustafa Kemal'in üstün başarısını gölgeleyen Enver Paşa O'nu Diyarbakır cephesine tayin etti. Mirilvalığa atandığı orada bildirildi. Oysa bu zafer Türklüğe dahi bir komutan ve lider kazandırmıken, Churchill'in deyişiyle, Lord Kitchener'in siyasi hayatını öldürüyor, Churchill'inkini ise yirmi yıl geciktiriyordu.
- İngiltere'nin hesaplarına göre kendi yollarında savaşmasını Çanakkale başarısına bağladıkları Bulgaristan, İngiliz yenilgi üzerine, Almanya yanında savaşta katıldı ve Türkiye'nin Almanya ile bağlantısı sağlandı.

¹⁴ Mansfield, s.49

¹⁵ James, s.348. Aybars, s.75.

- Çanakkale Savaşı gelişmelerini izleyen Araplar, İngilizlerle hemen anlaşmadılar. Kut'ul Amare'de Nisan 1916'da teslim olan İngilizler, Araplar üzerinde yeterince etkili olamadıkları için, Şerif Hüseyin ve Abdullah'a büyük vaatlerde bulunmak zorunda kaldılar. Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri Mc. Mahon ile Mekke Şerifi Hüseyin arasındaki mektuplaşmalar sonucu oluşan anlaşma için İngilizler, Araplara "Büyük Arabistan Krallığı" vaadinde bulunmak ve teminat göstermek zorunda kaldılar. Çanakkale'de Türk başarısı Arapların isyanını bir süre daha geciktirmişti.¹⁶ Araplar Birinci dünya Savaşı sonunda İngiliz oyununa geldiklerini, özellikle "Gizli Anlaşmalar" öğrenince anlayacaklar, fakat "Manda" yönetimine girmekten kurtulamayacaklardır. Bu iki yenilgi, Hindistan'da da İngiliz prestijini oldukça sarstı.
- Rusya ile henüz kesin bir anlaşma yapmayan İngiltere ve Fransa Çanakkale yenilgisinden sonra, 120 yıllık Boğazları koruma politikasından vazgeçip Rusya'yı elde tutmak için feda etmek zorunda kaldılar. Rus Çarı, Karadeniz bombardımanının hemen ardından, atarının iki yüzyıllık hayallerinin gerçekleşeceğini açıklamıştı. Çanakkale Harekati ise, Rusya'yı endişeye düşürmüştü. İngilizler Boğazlara yerleşirlerse, onları oradan çıkarmak mümkün olmazdı. Hele İngiltere'nin Yunanistan'ı Çanakkale Harekati katmak ve Çanakkale Boğazi'nin güvenliğini Yunan askerine vermek istekleri Rusya'ya çok endişelendirmişti. Bu, Rusya'nın tepkisine yol açtı.¹⁷
- Çanakkale yenilgisinin hemen arkasından Rusya, İngiltere ve Fransa'ya verdiği notlarda, İstanbul, Boğazlar ve Marmara Denizi Rusya'ya katılacak, İmroz ve Bozcaada için ise, Rusya'nın oyu almadan karar alınmayacaktı. İngiltere ve Fransa bu nottan hoşlanmamakla beraber Alman tehlikesi karşısında Rus isteklerini kabul ettiler. Buna karşılık da Rusya, Sykes-Picot anlaşması ile belirlenen İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki çıkarlarını kabul etti.¹⁸ Savaşa katılmak için kim ne fazla verirse o yandan yer almak politikası izleyen İtalya, Çanakkale'de İngiliz-Fransız yenilgisi üzerine avantajlı duruma geldi. İtilaf Devletleri, kendisine muhtaç oldukları için, Batı Anadolu'yu İtalya'ya bırakmayı¹⁹ vaat ettiler.
- Ermeni tehciri olayı da, Çanakkale Savaşları ile yakından ilgilidir. Savaşın başlamasıyla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarıyla işbirliği yaparak isyan eden Ermeniler Kafkasya, Irak ve Suriye cephelerinin gerisini ve

¹⁶ Ömer KÜRKÇÜOĞLU, Osmanlı Devleti'ne karşı Arap Bağımsızlık Harekati (1908-1918), Ankara 1982, s. 73-122.

¹⁷ Churchill, s. 428-430, Bayur, İnkılap Tarihi c.2, s. 103-123.

¹⁸ TÜKÜN, s. 366-370.

¹⁹ AYBARS, s. 77.

ülkenin iç güvenliğini tehdit etmeye başladılar. 18 Mart 1915'te başlayan Çanakkale Deniz Harekati ve 25 Nisan'da başlayan kara harekati da, bu tabloya eklenince, Osmanlı Devleti Mayıs ayında çıkardığı Muvakkat Kanunla Ermeni tehcirine bir güvenlik meselesi olarak görmeye başladı.

- Çanakkale'de Türk zaferinin diğer bir yakın sonucu, da İngiliz parlamentosunda görüldü. Savaş Bakanı Lloyd George kendi partisi olan Liberal partiden Başbakan olan Asquid ile ayrılığa düştü. Sonunda başbakan çekilerek yerine 16 Aralık 1916'da Lloyd George geçti. Bu sebeple, Liberal Parti, Lloyd George'cu veya Asquid'ci olarak ikiye bölündü. Faka, Çanakkale bozgunu ve savaşın uzayacağını belli olması üzerine İngiltere için gerçekten fevkalade bir durumdu. Özellikle işçiler zorunlu askerlik ve ücret azlığına karşı tepki göstererek grevlere başladılar.
- Çanakkale'de Türk zaferi etkisini en çok Rusya'da olumsuz biçimde gösterdi. İtilaf Devletleri'nin Boğazları geçmemesi üzerine malzeme ve cephanesiz kalan Ruslar, Almanya karşısında bozguna uğradılar ve yüzbinlerce savaş tutsağı verdiler. Açlık, sefalet, ordusunun uğradığı ağır yenilgi ve moral çöküntü Rusya'da önce Şubat (1917) ihtilaline ve Ekim'de de Bolşevik İhtilaline yol açtı. Savaşı sürdüremeyen Bolşevik Hükümeti yönetimi, 3 mart 1918'de Brest Litovsk Anlaşması ile savaştan çekildi.
- Birinci Dünya Savaşı'nın iki yıl uzamasının yalnızca Rusya'da değil hemen tüm Avrupa'da gerek galip, gerekse yenilenler üzerinde yarattığı sosyal-ekonomik çöküntü ve büyük patlamalar İtalya'da Faşizm'in, Almanya'da Nazizm'in ortaya çıkmasına sebep olacaktı.

Çanakkale'nin geçilememesi, İtilaf Devletlerinin kendi ifadelerine göre, savaş iki yıl daha uzamıştı ve bunu sorumlusu da Türkler idi. Lloyd George, Türklerin Boğazları kapamalarının savaşı iki yıl daha uzatmalarına yol açtığını her fırsatta tekrarlatıp bunun acısını Türklere yüklemek istemiştir. Lloyd George, Çanakkale'deki Türk zaferi dolayısıyla şu görüşleri ileri sürmektedirler.

Churchill durumu şöyle anlatır,

"Çanakkale seferinin sona ermesi savaşın ikinci büyük evresinin kapanması demektir. Bundan sonra karada yıpranma savaşıyla, ordular kadar ulusların da yıpranmasıyla yetinmek gerekecektir. Artık strateji yoktur ve pek az taktik vardır. İnsan hayatı insan hayatıyla değiş tokuş edilerek, güçsüz bağlaşıklık takımı güçlülünce, derece derece ve tek düzenle yıpratılacaktır. Bu değiş tokuşu sağlamak için, her iki yan da silah ve araçların sonsuz olarak çoğaltılması zorunlu görülecektir. Bundan böyle kesintisiz cephe yalnız Alplerden denize değin uzanmıyordu. Balkan yarımadasından, Palestin'den Irak'tan da geçiyordu. Merkez

Devletleri, Güney yarılarını Balkanlar'da ve Türkiye'de başarı ile savunmuşlardı... Artık savaş sanatı kendini, ancak dümdüz öne doğru yürütülen cephe saldırılarında gösterecektir. Bunlar sırasında kahramanlar, mitralyözler ve dikenli teller üzerinde atılarak can ve kanlarını feda edeceklerdir. "Alman öldürülecek" tir, ancak o zaman Almanlar iki kez daha çok bağlaşıp öldüreceklerdir. Kırk, elli hatta ellibeş yaşında adamlar, onsekizlik gençler askere alınacaktır, yaralılar üç kez, dört kez mezbahaya sürülecektir. Bundan sonra askerlik sanatının tek görüntüsü bu olacaktır ve üç yıl geçince sonunda, bürolarından mutluluk içinde bu korkunç olayları yönetmiş olan üniformalı işyerlerin sayısız kalabalığı tükenmiş oluşlarına zaferi sundukları sırada anlaşılacaktır ki, bu zafer yenilene göre yenen için ancak daha yıkımlı olmuştur."

Türk'e son derece düşman olan Llyod George, Çanakkale Zaferimizin bir sonucu olan Bulgaristan'ın bizim yana geçmesinin önlenmemesi, dolayısıyla da Almanya-Türkiye ulaşımının kesik tutulmaması üzerine der ki:

"Öbür yandan düşmanın (Almanya), Türk İmparatorluğu'nun dünyada en korkunç savaş makinelerinden bir olmak için yalnızca donatım bekleyen muhteşem insan hazinesiyse bağlantısını kesmiş olurduk."

Türk'ün askerlik değerini çok yüksek gösteren bu yazı, 1918 bırakışmasından sonra Llyod George'nin Türkiye'ye Yunan'ı saldırtmadan önce bizi silahsızlandırmaya neden çok önem vermiş olduğunu anlamaya yarar. İki yıl uzamış olan savaşın sonu üzerinde Llyod George şu düşüncelerini sıralar:²⁰ "Uluslar bu savaşın ekonomik bakımdan düzenleri bozulmuş vücutlarından ve daha da ağır olarak ruhlarından yaralanmış olarak çıkıyorlardı. Bu yaraların bazıları, iltihaplı idi ve zehirleri hâlâ dünyanın sağlığını tehdit etmektedir."

Ve bundan kısa bir süre sonra da şöyle der:

"Ancak 11 Kasım sabahında pek az kimse zaferi kazanmış olan kütlelerin geleceği üzerinde kuşkular besliyorlardı. Savaş on milyon genci öldürmüş ve daha da çoğunu sakat bırakmıştı. Kentleri ve zengin illeri harap etmişti. Uluslar arası ticaretin nazik mekanizmasını bozmuştu. Arkada bütün bir kuşağın onarmayacağı yıkımlar yığını bırakmıştı. Dünyanın genel anlayışını zehirlemişti. Kuşuklar, garezler, anlayışsızlar ve korkular daha uzun zaman zaman yeryüzünde barışın tek gerçek inancası olan iyi niyetleri ve iyi komşuluk duygusunu tehdit edeceklerekti."

İnsan kayıpları

Çanakkale'deki Türk zaferinin Dünya piyasasındaki etkileri bir yandan Rusya'nın çökmesi ve komünistleşmesi, öbür yandan da Batı Devletlerinin, hele

²⁰ Bayur'dan naklen, Souvenir de Guerre, La Victoire, s.232 vd.

İngiltere ile Fransa'nın bu yüzden savaşın iki yıl daha uzamış olmasından ötürü uğradıkları türü kayıplardan ve ilk olarak insan kayıplarından doğmaktadır:

	Fransız Kayıpları	İngiliz Kayıpları
1914-15 yılları	1.990.000	268.633
1916 yılı	1.354.000	749.140
1917 yılı	569.000	817.790
1918 yılı	1.197.000	852.861

Çanakkale yolu 1915'te açılabilseydi, savaşın 1916 sonbaharında bitmesi beklendiği için yukarıdaki rakamlardan iki toplam yapacağız:

	Fransız Kayıpları	İngiliz Kayıpları
1914-1915 kayıpları	3.344.000	1.035.773
1917-1918 kayıpları	1.766.000	1.670.651
	5.110.000	2.706.424

Buna göre Çanakkale Zaferimiz Fransa'ya, yalnız Fransa cephesinde 1.776.000 ve İngiltere'ye 1.670.651 kişi fazla kaybettirmiştir. İlk anılan devlet kayıplarını yaklaşık olarak %65'ine, ikincisi ise %37'sine, 1916 yılı sona ermeden uğramıştır. Bu sayılar gösteriyor ki savaşın iki yıl uzaması en çok İngiltere'ye dokunmuştur ve Fransız cephesindeki kayıplarının %63'üne, bu süre içinde uğramıştır. Onun türlü Osmanlı cephelerindeki kayıpları da buna eklenince bırakışmadan sonra İngiliz hükümetinin Osmanlı'ya gösterdiği kin ve düşmanlığın nedenlerinden biri anlaşılır.²¹

²¹ BAYUR, s.92-93

Savaşın İngiliz mali durumuna etkisi özellikle devlet borçları yönünden şu gelişmeyi gösterir:

YILLAR	Borç Milyon İ.L.	Yıllık Faiz v.s. Milyon İ.L.
1914	708	24.5
1915	1.166	22.7
1916	2.197	60.2
1917	4.064	127.3
1918	5.921	189.9
1919	7.481	270.0
1920	7.879	320.0

Türkiye savaşa katılıp Çanakkale zaferiyle onu iki yıl uzatmamış olsaydı, İngiltere doğal sayılabilecekken üstün bir sarsıntıya uğramış olmazdı. Savaşın uzamasıyla İngiliz devlet borçlarının 8 milyara yaklaşması, devlete mali ve ekonomik bakımdan belini doğrultması son derece zor bir darbe indirdi ve İngiltere artık eski İngiltere olmaktan çıktı.

Savaşın 1916'da bitmeyip iki yıl daha uzaması itilaf Devletlerinden en çok İngiltere için yıkıcı oldu. Bu ülke yiyeceğinin büyük bir kısmını dışarıdan getirmek zorundadır. Savaş çıkınca İngiltere, dışarıya sattığı malların yapımını durdurup var gücünü savaş sanayine yöneltmek zorunluluğunda kaldı. Savaş 1916 yılında bitseydi, İngiltere dışarıdaki alıcılarını pek kaybetmezdi ve henüz aşırı ölçüde altüst olan ekonomisi bozulmazdı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra denizlerde giderek gücünü yitiren İngiltere, A.B.D.'nin üstünlüğünü kabul etti.

Fransızların Türk ordularıyla çarpışmalarında uğradıkları zararlar da oldukça önemlidir. Fransızlar Türklerle hemen hemen yalnız Çanakkale'de savaşmışlar ve o cepheden geçmiş olan 79.000 kişiden 27.000'inin kaybetmişlerdir.

İngilizler'in Osmanlı cephelerinin en önemlileri olan Çanakkale, Irak ve Mısır-Suriye cephelerinde uğramış oldukları kayıpların, Fransa cephesinde yani zaferin kararlaştıracağı ana cephesi olan cephede yolladıkları kuvvetlerle verdikleri kayıpları ve doğrudan doğruya Osmanlı ile savaşın ne ölçüde yük olduğunu aşağıdaki çizelge göstermektedir.²²

İngilizler'in Fransa cephesiyle Irak ve Mısır-Suriye cephelerindeki yığınak ve kayıplarını gösteren çizelge²³

Cephe	Bir anda bulunduran en çok asker sayısı	Savaş boyunca o cepheden geçmiş olan askerlerin tüm sayısı	Ölü		Tüm Kayıplar	
			subay	er	subay	er
Fransa Cephesi	2.000.000	5.400.000	32.815	527.530	127.025	2.597.421
Anılan üç Osmanlı Cephesi	880.300	2.550.000	4.241	77.303	15.888	262.604
Oran	%44	%47	%12	%14.6	%10	%10

Görüldüğü gibi Aden, Yemen, İran gibi yerlerdeki kuvvetler sayılmadığı halde, üç Osmanlı cephesine gönderilen İngiliz kuvvetleri, Fransa cephesine gönderilenlerin yarısına yaklaşıktır.

Genel bakımdan Osmanlı Savaşı İngiltere'ye çok pahalıyla mal olup, Hindistan ve Mısır'da da durumu çok sarsmıştır. Osmanlı Devleti Savaş boyunca 2.850.000 kişiyi askere aldı. Bu sayı yalnız üç Osmanlı cephesinden geçen İngiliz askerinin sayısını ancak 300.000 kadar aşar. Şu da var ki Osmanlı Devleti, Rus cephesine daima daha çok önem verdi ve oraya daha büyük kuvvetler gönderdi. Ruslar'a da, Anadolu ve İran'da 191.000 zayıat verdi. Bundan başka Osmanlı, Galiçya, Romanya ve Makedonya cephelerine 90.000 savaşı yolladı.

²² BAYUR, Türk İnkılabı Tarihi, C.III, K.4, s.300-400

²³ BAYUR, Türk İnkılabı Tarihi, C.III, K.4, s.300-400

İngilizler'in Türk cephesine gönderdiği kuvvet, sayıca çok üstün olduğu gibi, İngiltere, Türk ordusunun ancak yarıdan çok azıyla savaştı.

Türkler ile savaşın İngiltere'ye bir milyar liraya mal olduğunu Başbakan Llyod George, Ocak 1921'de Paris'te toplanmış olan bir bağlaşıklar konferansında açıklamıştır. Oradaki konuşması, Türkiye'ye karşı kesin düşmanlığını da ayrıca belirtmektedir. Demecin konumuzu ilgilendiren kısmı aşağıdadır.²⁴

"Türkiye'nin yıkılması özellikle Britanya İmparatorluğu'nu ilgilendiren bir konuydu. Baştan sona değin, İngiltere bir milyar İngiliz lirası gibi bir giderde bulunmuş, binlerce can, yüzbinlerce kayıp vermiştir ve bunu sonucu Türkiye'de savaş öncesi durumun gelmesi mi iyi olacaktır."

Çanakkale'nin geçilememesinin savaşın iki yıl uzamasına ve büyük bir yıkıma sebep olduğunu belirten İngiltere ve Fransa, Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Türkler'den bunun intikamını almak için Osmanlı İmparatorluğu'nu yok ederlerken, Türk yurdu Anadolu'yu da Yunan ve Ermenilere pay ettiriyorlardı. Bu caza politikasının somut belgesi de Sevr'de idi. Türkler'e bütün bunların cezasını fazlasıyla ödetmek ve Batı Anadolu'da Büyük Yunanistan, Doğu Anadolu'da ise Ermenistan kurmak isteyen İngiltere, bir yandan bu öfke ve diğer yandan savaşlı kazanmanın sonucu olarak Orta Doğu politikasına tek başına egemen olmanın verdiği sarhoşlukla²⁵ ve önyargıların etkisiyle, Türkiye sorununu çözmek istiyordu.

Osmanlı ile yapılan antlaşma'nın aşırı ağır olmaması ve İstanbul'un Türkler'de kalması isteğini öne sürmek için Avrupa'ya gelen bir Hint kuruluna, Başbakan Llyod George 19 Mart 1920'de zamanın gazetelerinde görülmüş olduğu gibi şu yolda karşılık vermişti: "Boğazlardan geçemeyizi engellediler, bu olay savaş iki yıl uzattı, hatta bir süre için onun sonucunu bile tehlikeye düşürdü."

Llyod George bu yoldaki düşüncesini 11 Aralık 1919'da Fransız Başbakanı Klemenso ile yaptığı bir görüşmede, Boğazlarla İstanbul'un, uluslar arası bir denetim altında bulunması zorunluluğunu saptamak için ileri sürdü.

Bu bir gerçeğin açıklanmasıydı. Eğer Almanya yanlış hesaplar sonucunda amansız denizaltı savaşına koyulup, bundan başka aynı sırada Meksika'ya komşusu A.B.D.'ye karşı bir bağlaşıma önermeseydi Washington Hükümeti'nin savaşa girmesi pek kuşkuluydu. Rusya komünistleşip o evre içip çıktuktan sonra da, İngiltere ile Fransa kesin zaferden vazgeçip bir antlaşma barışına yanaşırlardı. Llyod George'un anlatmak istediği buydu ve Türkler'e zorlanacak olan öldürücü

²⁴ BAYUR'dan naklen, D.B.F.P., C. XV, b.4, s.35. (25 Ocak 1921).

²⁵ Yuluğ Tekin KURAT, "Türkiye Topraklarının Paylaşılması Hazırlıklan-Sevr", Belgelerde Türk Tarihi Dergisi, C. X, Temmuz 1972, s.58-59

barış koşullarının nedenlerinden birisinin de bu, olduğunu Hint kuruluna açıklıyordu. Ancak bunu yapmakla durmadan propagandası yapılmakta olan "Adil Barış" veya "ulusların kendi kaderini seçme hakkı" gibi kavramların yalnızca sözde kaldığını ve gerçekten "öç alma ve ülke kapmak barışına" gideceğini de belirtmiş bulunuyordu.²⁶

Paris'te süren görüşmelere 17 Haziran 1920'de katılan Damat Ferit, Konferansta yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmekle suç işlediğini, bu suçun ittifakçılara ait olduğunu ileri sürüp, Ermenistan kurulmasını görüşmeye hazır olduklarını, fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasını kabul edemeyeceklerini, Arap eyaletlerine muhtariyet verilebileceğini bildirdi. Bu konuşma konferans başkanı Clemenceau'yu kızdırdı ve sert davranmasına sebep oldu.

Fransa Başbakanı Ser Anlaşma tasarısının değiştirilmesini istemiş olan Osmanlı murahhaslarına, bütün ilgili devletler adına verdiği 17 Temmuz 19209 günlü bu karşılıklı şöyle dedi.²⁷

"Osmanlı murahhas kurulu, Türkiye'nin savaşa katılmasının insanlığa getirdiği kötülük ve zararların tümünü ölçmemiş gibi görünüyor. Türkiye'nin sorumluluğu o derece büyüktür ki sorumluluk İtilaf Devletleri'nin Osmanlı ordularına karşı kazandıkları zaferin getirmiş olduğu fedakarlıkla ölçülmez. Hiçbir neden olmadan, onlara büyük bir deniz ulaşım yolunu kapayarak bir yandan Rusya ve Romanya'nın öbür yandan da bunların Batı'daki müteffiklerine ulaşımını kesmekle Türkiye, en azından savaşın iki yıl uzamasına ve bağlaşıkların milyonlara varan insan ve yüzlerce milyar kaybına sebep olmuştur. Sonsuz zararlar pahasına dünyanın düzenini yeniden kurmuş olanlara, Türkiye'nin ödemesi gerektiği tazminat kendisinin ödeme gücünü pek aşmaktadır."

Barış imzalamak için Osmanlı delegelerine 27 Temmuz'a kadar süre tanındı. Osmanlı Hükümeti ve Padişah Sevr'i kabul ederek boyun eğdiler.

T.B.M.M.'de 18 Temmuz 1920'de yapılan gizli oturumda "Misak-ı Milli" üzerine yemin edildi ve Sevr tanınmadı. Sevr'im imzalayan Damat Ferit ve arkadaşları ihraç ve İstiklal Mahkemesince, gıyaben idama mahkum edildiler.

M. Kemal Samsun'a ayak bastığında arkasında, Çanakkale zaferinin şerefi vardı. Türk Uluu, İstiklal Savaşı'na Çanakkale'nin inanç ve azmiyle başladı. Yenilmez zannedilen İtilaf Devletleri Çanakkale'de nasıl hezimate uğradı, yine Türk ulusunun "azim ve kararı" karşısında hezimate uğramaya mahkum

²⁶ BAYUR, Türk'lüğün Acun Siyahasına Etkisi, s.152

²⁷ BAYUR, s.86

olacaklardı. Bu ikinci yenilgi, sömürgeci devletlerin sonunu hazırlarken, Hindistan'dan Cezayir'e bütün uluslara kurtuluş örneği ve umudu olacaktı.

Political Results of the Turkish Victory at Gallipoli

The defeat of the Entente (Allied) naval forces against the determined Turkish defence of 18 March 1915 was the most important episode in the history of the Dardanelles. Britain, then considered an invincible power, was utterly defeated in this campaign, which began on 25-26th April 1915 and continued until 9th of January 1916. The campaign had consequences that influenced Europe economically, socially, and politically.

The Dardanelles, worth even an empire, maintained their importance throughout history. Attempts to control the Straits, which began with the ancient Greeks, continued in the period of the Persians, Alexander the Great, and Romans. While under the Byzantine Empire, the Dardanelles were attacked by the Huns, Avars and Iranians, and Russians. Supremacy over the Straits passed to the Turks during the Ottoman period. Up until the Küçük Kaynarca Treaty of 1774, Turks had treated the Black Sea as a Turkish lake. They did not allow let the ships of other nations to enter the area. Russian penetration to the Black Sea, and the capture of Azak by the Tsar Peter the First, constituted a great threat to the Straits.

With Napoleon's Egyptian campaign of 1798, Britain began to take a keener interest in the Eastern Mediterranean and the Straits, here referring both to the Dardanelles and Bosphorus. Russia, Britain, and France began to compete for control of the Straits. In 1815, the expression "The Eastern Question" was first used by Britain to help counter Russian ambitions, and a conference was arranged in London in 1841. According to the Straits Agreement agreed upon, the Straits would be closed to the warships of foreign nations when the Ottoman Empire was at peace. This agreement was a blow to Russian diplomacy. After the signing of the Treaty of San Stephano at the end of the Ottoman-Russian War in 1877-1878, Britain forced the Ottoman Empire to lease them the island of Cyprus for the sake of security in the Eastern Mediterranean. They began to support the Greek concept of "Megali Idea" (Greater Greece). And to counter the threat from the Russians, who were seeking a route down to the Mediterranean from the Caucasus to the Gulf of Iskenderun; Britain supported the establishment of an Armenian state in Eastern Anatolia. Consequently, the Straits Question took on a new dimension.

Having achieved political unity, from the 1890s onward Germany entered into closer relations with the Ottoman Empire to further her "To the East" policy. The aim of Germany was to dominate the Ottoman Empire, in other words, the Middle East, using the religious power of the Caliph. At this time, Britain struck an agreement with France in 1904 and Russia in 1907 concerning colonial possessions, within the framework of a 'Triple Entente'. The Ottoman Empire made overtures, first to Britain, then to France, for assurances that her territorial

integrity would be respected. Both France and Britain saw the Ottoman Empire as a trump card to be offered to Russia, but in the end they pushed the Ottomans onto the side of Germany. At the end of October 1914, when two warships bought from Germany attacked Russian ports on the Black Sea under the command of Admiral Soukhon, the Ottoman Empire drifted into war. When war broke out, both Germany and Britain both believed that it would last only a short time and the winning side would be able to impose its demands. The defeat of the Entente at Gallipoli frustrated those expectations.

The assault on the Dardanelles was planned by Winston Churchill, First Sea Lord, together with the Minister of War, Lord Kitchener. By winning this battle, all manner of equipment, weapons, food, and ammunition required by Russia would be supplied and the Ottoman Empire would have to surrender. Greece, Bulgaria, and Romania would thereby join the Entente and Greek forces would protect the Dardanelles. Turkish forces then attacking in Egypt and the Caucasus would be broken. The war not being won on the Western Front would be won in the East.

The powerful Allied fleet that entered the Dardanelles on the morning of 18th March 1915 ended up suffering heavy losses. Landings by the Allies on 25th April 1915 also met with defeat. In the battles on the peninsula, Allied plans were confounded by the military genius of a young lieutenant-colonel named Mustafa Kemal. Both the British Navy, thought to be invincible and possessing superior weapons and supplies, and the Army of the British and French, suffered a heavy defeat against Turkish troops.

In terms of the casualties, the Turks lost 55,000 dead, with 100,000 wounded. 21,500 died from illness and 10,000 were lost in action. Total casualties were about 200,000. The casualties of the Entente - including 55,000 dead plus soldiers wounded, captive, and lost in combat - reached 300,000. Britain and France, expecting great military success, were totally repulsed.

The Gallipoli Campaign gained eleven months for Germany on the Western Front. The defeat of the Entente led Bulgaria to enter the war on the side of Germany. In addition, a serious blow was dealt to the power of Britain over the Arabs, and forced them to promise a 'Kingdom of Greater Arabia' to the Arabs.

After their defeat at Gallipoli, Britain and France, who had still not concluded any agreement with Russia, abandoned their policy of protecting the Straits in order to keep Russia on their side. In the face of the German threat, both these countries accepted Russian demands. The Russians, due to lack of supplies and ammunition arising from the Allied failure to force the Straits, suffered great defeat against the Germans. This heavy defeat aggravated the conditions

that led in Russia to the February Revolution of 1917, and the Bolshevik Revolution in October. As a result, with the Treaty of Brest Litovsk, Russia withdrew from the war on 3 March 1918.

Italy gained an advantage out of the Allied defeat at Gallipoli. Because the Entente needed Italy, they left East Anatolia to the Italians. The forced Armenian deportation was also closely connected with the Gallipoli Campaign. At the beginning of the war, the Armenians, in cooperation with enemies of the Ottoman Empire, began to threaten the internal security of the country, acting behind the lines on the Caucasus, Iraq, and Syria fronts. Following the Provisional Law passed on 27th May 1915, they became subject to deportation.

Another result closely related to Gallipoli was a change of government in the British Parliament. In 1916, Lloyd George became Prime Minister. The British economy suffered greatly and public debt approached eight billion pounds. Britain lost her imperial power. Exports came to a stop and many of her markets were lost. With the beginning of Britain's decline as a great sea power, her role on the international stage began to be shared with the United States. The prolonging of the war by another two years led to social and economic depression in both the victorious and defeated countries. Fascism arose in Italy, Nazism in Germany.

The Turks were also seen as one reason for the extension of the war. Britain and France exacted revenge by sharing Turkish lands between themselves and the Greeks, Armenians, and Italians. This punishment was enshrined in the Treaty of Sevres. The treaty demonstrated that postures such as 'Peace with Justice' or 'National Self-Determination' were just empty words. While the Sultan and Ottoman Government in Istanbul were agreeing to the Treaty of Sevres, on 18 July 1920, in a secret session of the Turkish Grand Assembly, an oath of 'National Pact' was taken that Sevres would not be recognised by the newly-formed government in Ankara.

When Mustafa Kemal landed at the Black Sea port of Samsun in 1919, he carried the distinction of the victory at Gallipoli with him. The starting point of his tour to raise support for a national movement of liberation that would soon lead to the War of Independence, began with a belief and resoluteness born at Gallipoli. By defeating the once-invincible Allies at Gallipoli, Mustafa Kemal saved the country and provided an example of independence for all aggrieved nations.

MINESWEEPING OPERATION IN THE DARDANELLES (FEBRUARY 25 – MARCH 17, 1915)

Piotr NYKIEL*

The fall of the entrance fortifications on February 25, 1915 only seemingly opened for the Allies the way to the Dardanelles. The entrance concentration, because of the forts' location, range of their guns and tactical guidelines adopted by the Turks and Germans, anyway had been doomed to fail¹. The success of the ships, enthusiastically assumed in London, was in fact the first, significant step towards an inevitable disaster. To be able to get to Istanbul, first the central forts located in the narrowest part of the straits should have been defeated². Experience gained during the bombardment of the entrance forts showed that the ships could conduct effective fire on the land targets either from a long distance with the anchors dropped, or from a short distance, but in motion. In the case of the operation inside the Dardanelles, both alternatives were out of the question, of which the allied navy's commander, vice admiral Sackville Hamilton Carden, was probably not quite aware. The first one was impossible because of the restricted size of the reservoir, which implicated that after passing the Kumkale-Seddülbahir line the ships were within firing range of the Turkish artillery. Even if it consisted only of howitzers, this ruled out the bombardment on anchor, while the minefield prevented the navy from application of the second alternative³. The ships could not

* Second Secretary, Polish Embassy, Ankara

¹ This issue is discussed more widely by the author in the following papers: „Was it Possible to Renew the Naval Attack on the Dardanelles Successfully the Day After 18th March?” at: *The Gallipoli Campaign International Perspectives 85 Years On – Conference Proceedings 24-25 April 2000*, Atatürk & Gallipoli Campaign Research Center, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale 2002, p. 110-115 and *The Role of the Turkish Strategists in Shaping the Early Conceptions of Defense of the Dardanelles (September 1914 – March 18, 1915)* – a paper delivered in 2003 on The Fifth International Congress on Atatürk, organized by Atatürk Araştırma Merkezi in Ankara (the congress proceedings will be published in 2004). Both texts are available in English on the author's private web site (www.navyingallipoli.com).

² See the map.

³ The first of 11 mine lines was established on August 4, 1914. By March 8, 1915 the total amount of mines laid by the Turks in the Dardanelles has amounted to 403 (see the table).

approach the forts to a range which would enable them to eliminate their cannons by conducting the fire in motion⁴.

In this article, by depicting possibly the most detailed chronology of the actions undertaken by allies to sweep the Dardanelles, we shall try to prove that due to the means which the allied navy had, and witty tactics of the defenders, removal of the mines laid in the straits was impossible. In the discussed period, allied battleships and cruisers also conducted wide scale warfare (consisting mainly of shelling the forts and batteries) both inside the straits and at its entrance as well as in the area of Bolayır. Here we shall only mention those directly related to the sweeping of the Dardanelles.

On February 25, after smashing the entrance forts and intensive artillery preparation, at 16.00 hours vice admiral Carden ordered the crews of the fishing boats to start the minesweeping⁵. Cover for those defenseless vessels manned by fishermen from the North Sea was to be provided by the battleships Albion, Triumph and Vengeance and six destroyers⁶. The minesweepers under escort of the latter eventually ventured as far as 4 miles into the straits. Shortly before dawn they returned to base safely without finding any signs of mines in the Dardanelles.

The following day (February 26), encouraged by the luck of Turkish resistance, Carden decided to move the trawler flotilla, assisted by destroyers⁷ and only two battleships (Albion and Triumph) into the straits. However vice admiral must have had some doubts, because he finally allocated rather illusory support to

⁴ The events of March 18, 1915 have shown that fire conducted against the forts was really effective only from a distance of approx. 5000 m. (compare: P. Nykiel, *Was it Possible to Renew the Naval Attack on the Dardanelles Successfully the Day After 18th March?*).

⁵ The British sweeping flotilla consisted of 21 ordinary fishing boats, which – with the preservation of the original engines – have been covered with the armored plates, providing the crews cover from the infantry fire and splinters. However nobody was aware that such a large overload and the necessity of sweeping against the current (sometimes having even the speed of 4 knots) would almost immobilize the vessels. This aspect will be more widely discussed on the following pages.

⁶ N. Steel, P. Hart, *Defeat at Gallipoli*, Macmillan General Books, London 1995, p. 18; R. Keyes (translation: Thies, H.), *Des Bords de Flandre aux Dardanelles (The Narrow Seas to the Dardanelles) 1910-1915*, Bibliothèque d'Histoire Politique, Militaire et Navale, Éditions de la Nouvelle Revue Critique, Paris 1936, p. 130; H. W. Nevinston, *The Dardanelles Campaign*, Nisbet & Co. Ltd., London 1918, p. 53. Unfortunately, sources and books available to the author not always give the names of destroyers taking part in the discussed operations.

⁷ We know only one of them by name. She was *Grasshopper*.

those ships in the form of another battleship, which was to be *Majestic*⁸. Yet, the course of activities undertaken that day showed that despite the fact that the flotilla's core was constantly beyond the range of the main forts' guns in the narrows, the execution of the task entrusted to it was extremely difficult. At 09.00 hours the Turkish troops deployed by Kırte (Kırithia) had been put in readiness. The reason was not only the renewed bombardment of the entrance forts by three British battleships, but also – more importantly – the appearance of five minesweepers and four destroyers in their vicinity. Half an hour later the destroyers and trawlers proceeded to the entrance of the straits from the direction of Seddülbahir, covered by two battleships which followed them. At 10.00 hours the destroyers sailed to the level of Seddülbahir – Kumkale line. The headquarters of the 9th Division in Sarıçalı was put on alert. An hour later the minesweepers started their run in Karanlık Cove. The three destroyers that followed them had ventured a little farther. When they came within firing range of the battery of cannons with reinforced barrels that were set up in Soğanlı Valley, its artillerymen opened fire. Shocked destroyers replied with several rounds and retreated⁹. At approximately 13.00 hours Albion fired from a distance of 11.000 m. at the Dardanos fortified battery (Fort No. 8). There was no reply from the Turks because – as the battery's crew wrongly estimated – the ship was out of its cannons' range¹⁰. Two of the above-mentioned destroyers decided to take advantage of this opportunity and once more approached the lighthouse at Cape Kepez. The trawlers' crews, seeing that the battleship did not stop shelling Dardanos, felt more secure and, not expecting a greater threat, much more boldly continued the fruitless sweeping of Karanlık Cove. At 18.30 hours the flotilla left the Dardanelles leaving only the destroyers remaining on Seddülbahir – Kumkale line. The other vessels sailed away from the entrance to the straits¹¹.

The facts depicted above, largely based on Turkish sources, shed interesting light on the events of February 26. First of all, they demonstrate a real

⁸ Interesting fact is that the howitzers had been installed on the top of each *Majestic*'s turrets (Usborne, C. V. *Smoke on the Horizon – Mediterranean Fighting 1914-1918*, Hodder and Stoughton Limited, London 1933, p. 84).

⁹ Such a rapid withdrawal was most probably a result of damages sustained by *Grasshopper*. According to Turkish sources, she was hit at the radio station and lifeboat (İ. Kayabali, C. Arslanoğlu *Çanakkale Zaferi 1915*, Ankara 1975, p. 45).

¹⁰ In fact, the firing range of 150/40 guns, the armament of Dardanos, was 13.300-16.800 m. (depending on the type of ammunition).

¹¹ Usborne (*op. cit.*, p. 84-85) claims that the trawlers returned to the Dardanelles at night on February 26/27 covered by the destroyers *Colne* and *Jed*, but failed to locate any mines. The Turkish sources do not mention this action.

artistry of warfare conducted by the Turks and Germans¹². At this point it is worth emphasizing the coastal artillery, which did not fire without a reason. The ammunition was not wasted on – in these circumstances – a harmless destroyer. The only instance was when the vessels dangerously approached to the fourth line of mines¹³ on the Soğanlı Valley line and came under fire of the guns with reinforced barrels. Thus, the artillery fire should have forced them to withdraw (since mines were in short supply, there was no reason to waste them on destroyers when they could be saved for more valuable targets such as battleships). One should also note that the destroyers were forced to retreat by an essentially low value battery and not by the cannons of the central forts, of which they were already within range. As the allies were to be convinced in the days that followed, the Turks originally assigned defense of the minefield to the batteries of cannon with small caliber and short firing range, most of which were retrieved from scrap. It is enough to mention that among them were even smooth barreled gunmetal pieces and threaded but short barreled guns, the range of which had been increased by a strengthening coat founded around the barrels (this enabled them to use more powerful throwing charges). Such armament – in other circumstances completely useless – proved to be quite sufficient against the fishing boats which were hurriedly converted into minesweepers. Usage of such archaic armament enabled the defenders to save the ammunition of the fortress' cannons, which was in short supply. Finally, let us note that on both February 25 and 26 the Turks did not uselessly haunt the trawlers' crews, because they searched for mines in places where there were none. The allies were surprised that they could not find any mines almost to the line of Cape Kepez. Particularly, this kind of minefield arrangement was not casual and only partially resulted from the fact that the Turks had a restricted quantity of mines. By laying them so close to the narrows, part of the defense burden (especially in daytime) could be shifted onto the howitzer concentration, which had an exceptionally large supply of ammunition¹⁴. In the final analysis, this became much more troublesome for the enemy, as shown by many West European authors. What is, however, more important is that if the allied navy had wanted to sweep the mines, they would have been forced come within firing range of the central forts.

On March 1, 1915, after the break forced by inconvenient weather conditions, the allies decided to get their ships again on the Dardanelles' waters. Yet, from that day until the end of the Dardanelles operation, minesweeping was

¹² We should not forget that the commander of the howitzer concentration was a German colonel Heinrich Wehrle.

¹³ See the map.

¹⁴ Compare with: P. Nykiel, *Was it Possible to Renew the Naval Attack on the Dardanelles Successfully the Day After 18th March?*

only to be carried out at night. About 22.45 hours seven fishing boats, escorted by the light cruiser Amethyst and four destroyers (Basilisk, Grasshopper, Mosquito and Ragoon) approached the minefield. Spotted by the searchlight situated at the entrance to Soğanlı Valley¹⁵ they immediately came under the intense fire of Rumeli Mesudiye¹⁶, Muin-i Zafer and Dardanos batteries, as well as the guns with reinforced barrels and Krupp cannons from Cape Kepez. The allies, without thinking it over, had retreated in such great panic that already at 23.30 hours they turned up at the entrance to the Dardanelles¹⁷. The reports concerning the ammunition consumption by the batteries defending the minefield very meaningfully show how great was the panic of the crews of trawlers and of the vessels covering them, since the Turks only fired 37 rounds that night.

On March 3, with the aim of preventing nighttime minesweeping, two cannons of Uchatius gunmetal and two Chilean mountain guns were deployed at Tenger Valley. This battery, manned by the 2nd Brigade of Heavy Artillery, remained at the mentioned position only at night. At dawn the cannons were pulled back into the valley to prevent their destruction by the allied ships. Having also the minefield's security in mind, the Turks strengthened the Dardanos battery with guns imported from Ulupinar. In the Akyarlar (White Cliff) area, besides the 12th Battery from Anadolu Hamidiye (Hamidieh I) fort, a battery, initially to be used against submarines at Nara (Nagara) fort, was deployed. In the first days of March,

¹⁵ We know from the official Turkish historiography that the diameter of the searchlight located at this place was 60 cm. However, G. Yetkin (*Yaratanların Ağzından 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi*, Türkiye Eski Muharip Cemiyeti Yayınları, Ankara 1965, p. 110) claims that it was a ship searchlight with the diameter of 150 cm., installed on the wheels (rather on a wagon, then on a car) by commodore Ahmet Hidayet. According to that author, on March 2, 1915 it was the only searchlight inside the straits. A few days later another six identical pieces were to be laid out. Regardless of the searchlight's type there is however no doubt that that very day it was the only one piece in the Dardanelles, while Usborne (*op. cit.* p. 87) writes about as many as four.

¹⁶ Although in the discussed period there was only one Mesudiye battery on the Dardanelles' shore (located on the European coast), to avoid the misunderstandings very common in the world's historiography, resulting from the fact that another battery with the same name was erected in the later years of WWI (on the Asiatic coast in Karantina), we will use here the name Rumeli Mesudiye, which means "the European Mesudiye". Yet, one should be aware that this kind of distinction does not exist in the Turkish historiography, because there is no such need. The Asian battery was erected some time after the allied navy destroyed the European one on March 18, 1915.

¹⁷ Usborne (*op. cit.* p. 87) claims that after the trawlers withdrew, Amethyst and all four destroyers remained in the straits to continue the exchange of fire with the Turks for forty minutes and even scored a direct hit at the searchlight. However, no other authors have confirmed this information.

the allied navy finished minesweeping in the section from the entrance to the straits to Soğanlı Valley. Thus one would expect that at any moment the trawlers could come up against the fourth line of mines, which was farther to the South of the whole minefield. To decrease the risk of finding it, both the artillery units and infantry were ordered to attack the trawlers immediately after they emerged on the Seddülbahır – Kumkale line.

On the night of March 3/4 the allies made another attempt to sweep the straits. At 21.00 hours seven minesweepers escorted by the destroyers Wolverine, Scorpion, Renard and Grampus took course on Soğanlı Valley. Half an hour later personnel of the searchlight deployed there once again spotted the flotilla. The cannons with reinforced barrels situated in the above-mentioned valley opened fire. The destroyers endured the cannonade, which at 22.15 hours was joined by the Krupp guns and cannons with reinforced barrels from Cape Kepez. As the allies quickly concentrated their fire on the searchlight, the Turks were forced to switch it off and continue to shoot the enemy "blindfolded" until morning came¹⁸. The minesweepers retreated at daybreak without finding any mines. The artillery defending the minefield fired 68 rounds that night and had neither damages nor casualties.

The first days of a fruitless struggle with the minefield in the Dardanelles allowed us to draw some conclusions. It demonstrated that civilian crews of the trawlers, commanded by an officer who had no previous experience in minesweeping operations, were completely useless. The same sailors who, only a few months ago, coped so bravely with the mines on the North Sea, utterly disappointed in the Dardanelles. It seems the problem was that the circumstances in which they had to work in the straits were drastically different from those to which they were already accustomed. On the North Sea they served on well-known waters and almost unhindered by anybody, while on the Dardanelles they were situated far away from their homes and the attitude of the Turkish artillery was not a friendly one. Although in the first days of the operations not a single minesweeper was sunk, only the awareness that the Turks were shooting was a good enough reason for the fishermen to retreat. Another important factor for their morale was the fact that because of a strong current in the straits and low engine power, the maximum speed of the fishing boats during the minesweeping operations was a mere 2-3 knots. This made them almost motionless targets for the coastal artillery. From a psychological point of view, the most important was the

¹⁸ Ş. Tunççapa wrote in his diary („Çanakkale Harbi Hatıralarım”, 423 Sayılı *Donanma Dergisi Eki*, T. C. M. V. Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı, T. C. Deniz Basımevi, İstanbul 1958, p. 7) that his battery (Muin-i Zafer) fired in the direction from which the sound of the sweeping gear could be heard.

false conviction that the draught of the trawlers was greater than the depth at which the Turkish mines were laid¹⁹. Bearing in mind the above, we should not be surprised that the British fishermen used to take all pretexts to escape. As civilians it was their privilege and they could use it with impunity. However, it seems that on that stage not only Carden, but first of all the British Admiralty were not quite aware of the scale of the above-described problem.

On the night of March 6/7 vice admiral Carden ordered several minesweepers escorted by the light cruiser Amethyst, the battleships Ocean and Majestic and a few destroyers to move into the straits. In the face of heavy fire from the batteries defending the minefield, which expended a total of 177 rounds, the flotilla once again achieved nothing²⁰.

The following night (March 7/8) the French minesweepers entered the Dardanelles for the first time under the cover of seven British destroyers. It became quickly apparent that those vessels coped with the opposing current even worse than the British ones. Thus the operation ended in utter failure.

On the morning of March 8 (at 07.10 hours), the event occurred which gained a prominent place in Turkish historiography. That very day Nusret laid the only offensive line of mines²¹ along the shore of Erenköy Bay. It consisted of 26

¹⁹ Actually, only the mines of the 5th line, situated between Namazgâh (Fort No. 17) and Anadolu Hamidiye (Hamidieh II) forts were laid at a depth of only 2.5 m. The others were 4-4.5 m. beneath the waterline.

²⁰ Osborne's information (*op. cit.*, p. 92), claiming that *Ocean* destroyed a searchlight and a battery in Soğanlı Valley does not have confirmation in any other sources.

²¹ Some Western and Turkish studies give Karanlık Cove as the location of that line, which is more to the South, on the level of the Menderes River delta. The actual place was, of course, Erenköy Bay. The coordinates of the discussed line's North end were: 40° 03' 30" N; 26° 20' 00" E, and of the South one: 40° 02' 00" N; 26° 18' 00" E (*Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, VIII nci Cilt, *Deniz Harekati*, T. C. Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1976, p. 174). Many authors (including Turkish ones) are not unanimous regarding the date of the discussed event. Some claim that it took place on the morning of March 18, 1915. In „L'illustration" (samedi 10 avril 1915, 73e Année – N° 3762, s. 384) we can read: *On March 18, while entering the straits the allied ships have noticed a small Turkish tug, which has just accomplished her mission and fled. Because of her we have to mourn the loss of three cruisers. All three have stroke the drifting mines laid in a very last moment, against all war rules, which forbid such practices – but we can already hardly count the cases of the Hague Convention's violations.* The diary written by the commander of the mining unit in the Dardanelles, lieutenant commander Nazmi Akpınar, (*Deniz Binbaşı Nazmi Akpınar'ın Savaş Günlüğü 1914-1922*) that is in the collection of The Naval Museum in Çanakkale seems to finally dispel all the doubts, saying that the

mines placed at a depth of 4.5 m. with irregular 100-150 m. spaces, perpendicular to most of earlier lines. The Turks became convinced of how brilliant an idea this was ten days later when three allied ships fell victim to these mines.

It is noteworthy at this point to quote vice admiral Usborne:

(...) it was not until the war was over that her little expedition became known to us, yet it is probable that her field of twenty[sic!] mines was the most effective ever laid since the science of mine-laying was added to the other horrors of war (...)²²

The above-mentioned line, bearing the number 11 in Turkish documents, was laid in a place already swept by the allies. In the last days before the main naval attack on the central forts the navy checked those waters once again. However, coming across seven mines did not arouse the allies' suspicion (this will be discussed more broadly in the following pages). It is also surprising that none of the ships that bombarded the central forts between March 8 and 17 sailed into this line, since all of them used to maneuver in Erenköy Bay.

On the night of March 8/9 at 23.35 hours, a flotilla consisting of the cruiser Amethyst, six destroyers and two picket boats dragging explosive sweeps entered the Dardanelles²³. There were two principal reasons for such a tactically and technically significant change. Firstly, the picket boats were smaller and most probably faster vessels than the fishing boats used so far, and thus they were much more difficult targets for the coastal artillery defending the minefield. Secondly, the allies – nobody knows why – became convinced that the Turks had observation mines, connected with the shore by cable. The new method was considered to be more effective against this kind of weapon²⁴. However, when the destroyers reached the level of Tenger Valley, the Chilean mountain guns opened fire on them. The ships responded with several salvos, but – as the British sources say – because of the enemy's fire superiority had to withdraw achieving nothing. Actually, the artillery defending the minefield that night expended only 42 rounds and the Turks did not have observation mines at all. This, however, the allies learned only after the war.

event took place on February 22, 1331, which – according to the *Rûmî* calendar – is March 8, 1915.

²² *Op. cit.*, p. 93.

²³ Usborne gives his information, probably as the only one, but in a very detailed and credible way (*op. cit.* p. 95).

²⁴ The explosive sweep, task of which was to break the mooring cable, was in fact the only kind that could be used on the picket boats because of their low engine power.

On the night of March 9/10 at 03.15, two picket boats entered the straits again, passed Cape Kepez without being noticed and, after executing a U turn, began to sweep with the current (it means, from North to South). At the same time, two previously used trawlers started their run using the same method as before. Unluckily, one of the sweeps caught on the mooring cable of a buoy to which an anti-submarine net was attached. The Turks, awakened by this, switched on the searchlights and bombarded the enemy with a hail of shells. The destroyer Mosquito, which covered the operation, opened fire on the searchlights deployed on Cape Kepez. However, she herself became a target of Krupp cannons, the Tenger Valley battery, and the guns with reinforced barrels located in the vicinity of Dardanos and Soğanlı Valley. With these combined forces, the Turkish artillery managed to force Mosquito to withdraw before she was able to inflict any damage. The same fate awaited two picket boats which ventured to the minefield: shelled by the mountain guns from Tenger Valley as well as the guns with reinforced barrels from Soğanlı Valley and were forced to retreat. Throughout the battles that took place in the daytime on March 9 and during a half an hour of night activities, the Turkish artillery expended only 51 rounds and suffered no casualties.

Discouraged by the fiasco of the two consecutive attempts to sweep the Dardanelles with the use of small picket boats, Carden decided to go back to the old, equally ineffective method. On the night of March 11/12 he sent a flotilla of eight trawlers escorted by the battleships Grampus and Cornwallis, the light cruiser Amethyst and four destroyers, into the Dardanelles. Until that time, several approaches to the minefield by the trawlers were fruitless. However, the above-mentioned night made a breakthrough in the form of sweeping three mines²⁵, yet the allied navy could not avoid losses. The fishing boat No. 339 (Manx Hero) sunk at 23.00 hours as a result of a swept mine's explosion. The blast of two other mines swept a short while earlier by the leading pair of fishing boats alerted the personnel of the searchlights deployed near Dardanos battery and on Cape Kepez. When the searchlights came on, two destroyers on the Akyarlar (White Cliff) – Erenköy line fired on them. The batteries replied. Both vessels, frightened by this cannonade, escaped but returned at 02.15 hours to be once again shelled by the guns with reinforced barrels deployed on the Gallipoli peninsula in the vicinity of Soğanlı and Havuzlar Valleys. At 03.10, the trawlers, under the cover of a battleship, cruiser and a destroyer, approached the minefield once more. The batteries responsible for

²⁵ The Turks claim that there were few of them and the British "a significant amount". The exact figure give only N. Akpınar (*op. cit.*), Usborne (*op. cit.*, p. 96) and P. Chack (*Marins à la bataille. Des Dardanelles aux brumes du nord*. Les Éditions de France, Paris 1937, p. 24). From the Frenchmen's memoirs we can also read a passage, which in a very forcible way sums up the hopelessness of the allies' efforts: (...) all [three mines exploded] at the place, which we could not locate on the map...

minefield defense, as well as the cannons of Dardanos and Rumeli Mesudiye, immediately shelled the escort. The ships, of course, returned fire. A few minesweepers, proceeding at the same time towards Baykuş approached considerably close to Havuzlar, which the crews of the central forts noticed immediately. The artillerymen from Çimenlik (Fort No. 20), Yıldız (Fort No. 9) and Namazgâh (Fort No. 17) forts joined the battle. A fierce exchange of fire continued almost until morning. At about 04.30 hours, the flotilla withdrew from the straits.²⁶ The Pyrrhic victory of the allies was the result of a change in the sweeping techniques. Until then the fishing boats made their runs against the current, so when the sweep caught the mooring cable they almost stopped, being unable to overcome the drag. On the night of March 10/11, the allies decided to sail a little bit farther into the minefield and then, after making a U-turn, dropped the sweep and proceeded with the current. However, they did not foresee that the force exerted on the mooring line by the sweep of a vessel going at full speed and with a current of at least 4 knots would be too strong. Most probably a mine picked up too firmly jumped from the water and hit Manx Hero's stern. This time the price the Turks paid for the night confrontation with the enemy's ships was slightly higher. Three soldiers were wounded; the forts and batteries fired 843 shells (80 fell on Muin-i Zafer battery). Both searchlights on Cape Kepez were damaged – the electrical cable of one's and the lens of the other's were broken. Yet the damages were repaired the following day.

At night on March 11/12, the weather worsened. There was light dew over the water and it drizzled. Despite that, at 22.30 hours, two destroyers took their positions in Erenköy Bay near Tenger and opened fire on the searchlights deployed on Cape Kepez and in the vicinity of Dardanos battery. The vessel closer to Tenger Valley quickly fell under the fire of Uchatius' gunmetal cannons. Thus she had to sail away to Erenköy Bay from where she continued to shell the searchlights. Only the salvos of batteries from Cape Kepez as well as of Dardanos and Rumeli Mesudiye forced the ships to withdraw. At about 02.00 hours, the trawlers (this time manned by professional French crews) returned under the cover of Amethyst and the destroyers. The flotilla formed an array and began to approach the minefield. When the ships had almost reached the destination, the leading vessel was spotlighted by one of the searchlights. Immediately shelled, the minesweeper turned back. The remaining, reportedly still unnoticed, ships²⁷, also retreated. Thus

²⁶ As the study titled *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, VIII nci Cilt, Deniz Harekâtı* (p. 170) says, two trawlers were hit (each of them once) by 150 mm. shells.

²⁷ F. Kurtoglu claims that despite the efforts of Amethyst the trawlers did not even manage to approach the minefield ("Çanakkale ve 18 Mart 1915", 336 sayılı *Deniz mecmuasının tarihî ilavesi*, Deniz Matbaası, İstanbul 1935, p. 112). Commodore R. Keyes says the same (*op. cit.*, p. 144).

the night of March 11/12 was a bitter lesson for Carden. Until that time he hoped that civilian crews of British fishing boats, already experienced in minesweeping would do their job with equal sacrifice as they did on the North Sea. For the above-mentioned reasons, it did not happen. To make matters worse, the French crews, which replaced them – and in which maybe the vice admiral placed more trust – disappointed him even more so. So, seeing no other choice, Carden handed over the command of the sweeping flotilla to the chief of his headquarters, commodore Roger Keyes. He then, as a persistence gratitude, presented the fishermen with an appropriate "financial motivation" and strengthened each crew with five volunteers recruited from among the sailors from the allied navy. This step was by all means right but much delayed. The Turkish report shows quite forcibly how exaggerated was the fear of the trawlers' crews. According to it, on the night of March 11/12, the coastal artillery fired only 24 shells.²⁸ The propaganda of success unfolded by the official communiqués of the Dardanelles Fortified Zone's Command was equal to the sailor's fear. Namely, the Turkish soldiers learned that four destroyers were sunk. According to the same document, two Turkish torpedo boats left the straits and in the vicinity of the islands (we do not know which – possibly Eşek Adaları), sent down an allied merchant vessel and two warships!²⁹

At midnight on March 12/13, the French flotilla, under the command of lieutenant Blanc³⁰, once more entered the straits. It consisted of Pioche (lieutenant Blanc), Râteau (lieutenant Faurie), Henriette (lieutenant Auverny)³¹, Jules-Couette and Ishkeul, which were to be covered by the destroyers Fanfare and Sabretache. The technique used by the French to neutralize the mines was a little bit different than the one implemented by their allies. The British used the "classic" tow sweep, which was a steel cable dragged at a certain depth by a pair of vessels sailing board to board. The French utilized a cutting sweep, which was made of several cables attached to a single vessel. So called "cutters" were attached to those cables in suitable spaces, and when caught on the mooring cable, they cut the mooring lines. Soon after approaching the minefield, the minesweepers were spotted by the

²⁸ We should not forget that this figure also contains shells fired earlier on the destroyers, when they tried to destroy the searchlights.

²⁹ *Musaoglu Hafız Mehmet'in 1914-1915 Çanakkale Muharebelerinde yazmış olduğu gerçek savaş günlüğü not defteri* [Notebook with the real war diary written by Musaoglu Hafız Mehmet during the Dardanelles battle 1914-1915], p. 2 (transcript in the author's possession); Ş. Tunççapa, *op. cit.*, p. 11.

³⁰ As we can conclude from commodore Keyes' memoirs, eventually the British gave up the idea of strengthening the trawlers' crews with navy sailors and on March 12/13 decided to completely replace the civilians with navy crews.

³¹ Sources do not give even the first letters of names of the above-mentioned French commanders.

searchlights. The French's job was made much more difficult by the fire of the Turkish guns from Cape Kepez, Soğanlı Valley and Rumeli Mesudiye battery, as well as by a mine drifting between the vessels. Finally, despite the artillerymen defending the minefield firing only 36 rounds without inflicting even slight damage, they withdrew around 04.00 hours after blowing up the mine that drifted between them. The following day the commanders of all individual trawlers compared their maps and again were unable to fix even approximately the zone in which they had operated the previous night.

The lack of progress in sweeping the straits began to irritate the First Lord of Admiralty. On March 13 he sent a confidential letter to vice admiral Carden in which he expressed his impatience. From the content of this document, it follows that – in Winston Churchill's understanding – the only reason for the lack of progress in minesweeping was the insufficient devotion of the trawlers' crews. The First Lord completely disregarded the nonsense of entrusting this task to civilians. He also did not know, or rather did not want to know about the technical difficulties, as a result of the trawlers' overload, weakness of their engines and strong current in the Dardanelles. Those factors in advance sentenced the sweeping operation to failure, even if the crews showed boundless devotion, which Churchill directly expected from them. But the show had to go on, as London wished.

So, at midnight on March 13/14 Cornwallis shelled the searchlights (presumably in vicinity of Kepez) and withdrew. At 00.30 hours (according to some sources only at 02.00) after provoking the searchlights and cannons from Cape Kepez and Dardanos battery, the flotilla of trawlers³², escorted by the light cruiser Amethyst, again turned back, trying to convince the Turks that the sweeping operation was over for this night. Counting on the element of surprise, at 03.20 hours, seven trawlers (one leading and three pairs) returned, accompanied not only by the above-mentioned light cruiser, but also by destroyers and an undefined number of picket boats manned by volunteers and fitted with explosive sweeps. Having past Cape Kepez the trawlers turned towards the Northwest and divided into three groups, which were to sail with the current along the European shore, keeping the spaces of about 800 m. between each other. The mines, once picked up, were to be dragged to the shallow waters of the Menderes estuary. Finally, one pair of trawlers stayed on the level of Tenger while the other sailed towards Baykuş and the third one towards Cape Kepez. The vessels sailing to Baykuş even managed to reach Havuzlar, but were forced to withdraw by the siege cannons eventually. The trawlers that tried to achieve some measure of success in the vicinity of Cape Kepez and Soğanlı Valley also got into trouble, not only because of the minefield protection, but also as a result of fire conducted by

³² The vessels were already manned by sailors from British warships.

Dardanos and Rumeli Mesudiye. For the minesweepers, the night of March 13/14 turned out to be the most tragic of all. Nearly the full crew complements of two vessels were killed³³. Four trawlers and two picket boats were so damaged that, although they did not sink, they were eliminated from further operation³⁴. The cruiser Amethyst, which tried to cover the defenseless trawlers with her hull, also suffered a great deal of damage. One shell damaged her steering gear and she drifted for about twenty minutes taking subsequent hits. An officer of that vessel recalled a shell that exploded between a group of sailors and splashed the walls and ceiling of the cabin with their blood and remains. Everything was collected into sacks, but the day after, during the assembly, it became known that there were not twelve in the cabin, as was originally thought, but nineteen people³⁵. The hero of the first landing at Kumkale, lieutenant commander Eric Gascogne Robinson, was personally convinced of the accuracy of the Turkish fire³⁶. That disastrous night he commanded a trawler which was hit by the coastal batteries 84 (!) times³⁷. In face of such great enemy counteraction, the allied flotilla left the Dardanelles at 04.20 hours³⁸. As for this kind of operation, the casualties were significant: 27 sailors

³³ The trawlers accidentally rammed each other. For some time they remained locked together with the engines stopped and drifted down over the minefield under heavy fire. When they finally staggered apart, it became obvious that there was no way to renew the sweeping. On board one trawler only the man at the wheel was not hit. The other sailors were killed or severely wounded. Under these circumstances both vessels had to withdraw (Usborne, *op. cit.*, p. 101).

³⁴ The Turks shot off the sweeping gear of the third pair of trawlers, before they managed to take operational position. The minesweeper No. 49 was hit at the mess-deck. A large shell entered her side and passed through near the after galleys. The other hit under the waterline resulted in the flooding of her bunker. The mast rigging and lifeboats were riddled (Usborne, *op. cit.*, p. 102).

³⁵ James, R. R. *Grand Strategy: Gallipoli*, Pan Books London and Sydney 1965, p. 50.

³⁶ On February 26, 1915, while commanding a demolition party that landed at Kumkale, he showed great bravery, destroying an antiaircraft battery and damaging one of the 240/35 cannons of Orhaniye fort under heavy enemy fire (Fort No. 4). For that achievement he was awarded the Victoria Cross.

³⁷ Snelling, S. *VCs of the First World War, Gallipoli*, Alan Sutton Publishing Ltd, Stroud 1995, p. 5.

³⁸ Before that, the commanding trawler No. 705, in cooperation with the destroyer *Mosquito*, tried to drag the antisubmarine net (stretched on the level of Soğanlı Valley) down the straits. The attempt was not successful because the sweeping gear broke (Usborne, *op. cit.*, p. 102).

killed and 43 wounded³⁹. The Turks fired 974 rounds. Carriages of two non-fortress guns were damaged.

Carden finally realized that the attempts so far to sweep the Dardanelles had achieved poor results. To make matters worse, half of the trawlers were already out of service because of damage. In the face of such severe casualties, it was impossible to count on the further cooperation of the civilian crews. Under these circumstances, the vice admiral came to the conclusion that first he had to deal with the artillery, and then return to minesweeping. Beginning from that moment, the conception of the decisive attack on the central forts, which finally occurred on March 18, 1915, started to take its final shape. Despite the above-mentioned decision, the sweeping of the Dardanelles was still continued on a limited scale.

On the night of March 14/15, a flotilla, most probably consisting of two destroyers and three larger vessels covering the minesweepers, tried to move along the straits from the vicinity of Domuz Valley. We do not know much about the course and results of this venture. The Turkish sources say that the Dardanos battery shelled those vessels for ten minutes. At 04.30 hours, two destroyers took position at the level of Tenger Valley, from which once again they tried to destroy the searchlights deployed at Cape Kepez. This action again brought no results, because Rumeli Mesudiye battery, howitzers and Uchatius gunmetal cannons showed substantial activity⁴⁰.

The following night (March 15/16) at 23.30 hours, four trawlers and three destroyers entered the Dardanelles' waters. Two hours later they made an attempt to reach Erenköy Bay, but were quickly forced to retreat by the coastal artillery defending the mines laid by Nusret. At 04.30, two destroyers appeared near the European shore, between Kereviz and Domuz Valleys. At the same time three trawlers were reported in Erenköy Bay. As most sources claim, the extreme vigilance of the artillery once again prevented the allies from any kind of activity. Akpınar mentions in his diary that the only success the allies achieved was in vicinity of Erenköy where they blew up seven mines. It is hard to suspect this author of confusing the dates because in the record from the same day he wrote that "on the grounds of Merten and another Pasha's decision" he was awarded with the

³⁹ The most casualties were among the crew of cruiser *Amethyst* (22 killed and 28 wounded). The official Turkish report said that one "battleship" was damaged and one destroyer sunk (diary of Musaoğlu Hafız Mehmet, p. 2).

⁴⁰ We can read from Osborne's study, beginning from March 14, Carden started preparations for the final naval strike on the central forts and all the minesweeping activities undertaken since that day were aimed at again making a reconnaissance of the already swept waters, on which the ships were to maneuver (*op. cit.*, p. 103).

silver medal for loyalty and heroism (Gümüş Liyakat Madalyası). It seems that the above information has partial confirmation in Osborne's study⁴¹. Osborne wrote that between March 14 and night of March 17/18, the allies managed to blow up four mines laid along the Asiatic coast. No matter the number, the destruction of those mines had enormous importance, but even Osborne, while writing his book, was unaware of that fact. All participants of the events in the Dardanelles, as well as historians, unanimously claim that line No. 11, laid by Nusret on March 8, 1915, was not discovered and the allies learned of its existence only after the end of WWI. Yet from the aforementioned Akpınar's record (partially confirmed by Osborne), there is no doubt that on the night of March 15/16 in Erenköy Bay the allies swept seven mines belonging exactly to the line laid by Nusret, since there were no other mines located there. The odds are that – as had occurred before – the crews of the aforementioned three trawlers were also unable to precisely fix the location in which they found the mines. This light-heartedness enormously influenced the fate of the allies' main confrontation with the central forts on March 18, 1915, when they lost three ships because of Nusret's mines.

The two sweeping attempts made (at 01.00 and 04.00 hours) on March 16/17 ended in failure. The flotilla had to retreat under the fire of the 8th Heavy Artillery Regiment, a group of Uchatius gunmetal cannons, Rumeli Mesudiye battery and a few anti-aircraft guns. Akpınar, was the only one that mentioned in his diary that the allies blew up a single mine in the vicinity of Baykuş.

The night preceding the main naval assault, the Turks again made the trawlers' job difficult. Seven vessels of that type, covered only by three destroyers, reached the waters between Akyarlar (White Cliff) and Cape Karanfil. The artillery once more easily repulsed the intruders. And so, in this unspectacular way, the attempts made by the allies to sweep the Dardanelles in the discussed period came to an end.

As we can see, the allies' defeat at this stage of the Dardanelles operation was the result of several factors.

The allies clearly disregarded the enemy, thinking that during the minesweeping of the straits they would encounter little or no resistance (hence the idea of using the fishing boats with civilian crews). Undoubtedly, they also did not possess even basic information on the reservoir on which they were going to operate, as they were surprised by strong and opposite surface current. It seems hardly probable that the trawlers' crews had no idea about navigation. Thus we can

⁴¹ *Op. cit.*, p. 103.

BIBLIOGRAPHY

On the other hand, the Turkish defenders deserve great admiration. In times of enormous technical progress brought on by WWI, they proved that the key to an effective defense was not power and technological superiority, but intelligent tactics. The Turks defended the minefield using minimal, and to a large extent, very archaic means and in so doing saved the ammunition of the forts and stronger batteries for the main confrontation with the allied navy. They also showed the enemy that outdated gunmetal cannons and small field artillery were effective enough weapons against the trawlers. If the Turks were not forced by the circumstances to use such means, we could say that on the allies' disrespect they replied accordingly.

Three weeks of war operations ended with the destruction of only 12 mines. The allies also did not manage to permanently eliminate any cannon or searchlight. The Turkish casualties were limited to three wounded. Because of gaps in the data, it is hard to determine precisely the quantity and kind of the artillery ammunition they used. However, we can assume that it was approximately 2.500 rounds.

Unpublished Sources:

- Musa oğlu Hüfız Mehmet'in 1914-1915 - Çanakkale Muharebelerinde yazmış olduğu gerçek savaş günlüğü not defteri (transcript in the author's possession).
- Deniz Binbaşı Nazmi Akpınar'ın Savaş Günlüğü 1914-1922 (in the collection of The Naval Museum in Çanakkale).

Memories and Other Published Sources:

- Altıntaş, A. *Belgelerle Çanakkale Savaşları*, T. C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları No: 5, Çanakkale, 1997.
- ———, Altıntaş, Z. "Çanakkale'de Bahriyelilerimiz", T. C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü, Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları No: 6, Çanakkale, 1997.
- Halis, Çanakkale Raporu, Eser Matbaası, İstanbul, 1975.
- Halpern, P. G. *The Keyes Papers - Selections from the private and official correspondence of Admiral of the Fleet Baron Keyes of Zeebrugge*, vol. I: 1914-1918, The Navy Records Society, 1979.
- Keyes, R. (translation: Thies, H.), *Des Batailles de Flandre aux Dardanelles (The Narrow Seas to the Dardanelles) 1910-1915*, Bibliothèque d'Histoire Politique, Militaire et Navale, Éditions de la Nouvelle Revue Critique, Paris, 1936 (?).
- Nevinston, H. W. *The Dardanelles Campaign*, Nisbet & Co. Ltd., London, 1918.
- Pomiankowski [Pomiankowski], J. (çeviri: Turan, K.) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü*, Kayhan Yayınları, İstanbul, Ekim 1990.
- Reichsarchiv, *Dardanelles 1915*, Oldenburg i.O., Berlin, 1927.
- Selahattin Adil Paşa, *Hayat Mücadeleleri*, (?).
- Tuncoku, A. M. *İngiliz Gizli Belgelerinde 18 Mart Zaferi ve Çanakkale Muharebeleri*, (?).
- Tunççapa, Ş. "Çanakkale Harbi Hatıralarım", 423 Sayılı *Donanma Dergisi Eki*, T.C. M.M.V. Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul, 1958.
- Yetkin, G. *Yaratılanın Ağzından 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferi*, Türkiye Eski Muharip Cemiyeti Yayınları, Ankara (?), 1965.

- Moreau, L. *A bord du cuirassé „Gaulois”. (Dardanelles-Salonique. 1915-1916)*, Payot, Paris, 1930.

Books and Articles:

- Beesly, P. *Room 40. British naval intelligence 1914-18*, London, 1982.
- Besbelli, S. “(1914-1918) Çanakkale’de Türk Bahriyesi”, *T.C. M.M.V. Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı, 424 Sayılı Donanma Dergisi Eki*, T.C. Deniz Basımevi, 1959.
- Bilbaşar, S. *Çanakkale 1915*, Ankara, 1971(?).
- *Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, V nci Cilt, Çanakkale Cephesi Harekati, I nci Kitap* (Haziran 1914 - 25 Nisan 1915), T. C. Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1993.
- *Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, VIII nci Cilt, Deniz Harekati*, T. C. Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1976.
- Boz, E. *Adım adım Çanakkale savaş alanları*, Çanakkale, 1993.
- Chack, P. *Marins a la bataille. Des Dardanelles aux brumes du nord*. Les Éditions de France, Paris, 1937.
- Corbett, J. S. *History of the Great War. Naval Operations*, vol. II, Committee of Imperial Defence, London, 1929.
- Czezoł, R. *Obrona wybrzeża*, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, Warszawa, 1931.
- *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu, Çanakkale, 14-17 Mart 1990*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.
- *Çanakkale 18 Mart 1915-1950*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1950.
- Çelik, B. “İzmir Basınında Çanakkale Muharebeleri ve Cephe Gerisi”, *Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Değişen Dünya Dengeleri içinde Askeri ve Stratejik Açılardan Türkiye (23-25 Ekim 1995 - İstanbul)*, sayfa: 423-437, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.
- Gozdawa-Golebiowski, J., Wywerka Prekurat, T. *Pierwsza Wojna Światowa na Morzu*, Wydawnictwo Lampart, Warszawa, 1994.
- Günesen, F. *Çanakkale Savaşları*, Kastaş - Birinci Dünya Harbi Belgeseli, Kastaş A. Ş. Yayınları, İstanbul, Mart, 1986.
- Herubel, M. *La bataille des Dardanelles 1914-1916 ou la tragédie annoncée*, Presses de la Cité, 1998.
- Hickey, M. *Gallipoli*, John Murray (Publishers) Ltd, London, 1995.
- Higgins, T. *Winston Churchill and the Dardanelles*, Heinemann,

- London, 1963.
- James, R. R. *Grand Strategy. Gallipoli*, Pan Books London and Sydney, 1965.
- *Jane's Fighting Ships of World War I*. Studio Editions, London, 1990.
- Kayabalı, İ. Arslanoğlu, C. *Çanakkale Zaferi 1915*, Ankara, 1975.
- Klimczyk, T. *Historia Pancernika*, Wydawnictwo Lampart, Warszawa, 1994.
- Kocabaş, S. *Türkiye'nin Cami Boğazlar*, Vatan Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kurtuluş, F. *Cihan Harbinde Deniz Muharebeleri. Türk Donanması ne Yaptı?* (s. 115-243), Ahmed Kâmil Matbaası, İstanbul, 1928.
- ———. “Çanakkale ve 18 Mart 1915”, 336 sayılı *Deniz mecmuasının tarihi ilavesi*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1935.
- Marder, A. J. *From the Dreadnought to Scapa Flow*, vol. II, Oxford University Press, London, 1966.
- Moorehead, A. *Gallipoli*, Cornstalk Publishing, Pymble, 1992.
- Pataj, S. *Aryleria ładowa 1871-1970*, W. MON, Warszawa, 1975.
- Rough, R. *The Great War at sea 1914-1918*, Oxford, N. York, 1983.
- Shankland, P., Hunter, A. *Dardanelles Patrol*, Mayflower Books, Manchester, 1971.
- Snelling, S. *Ves of the First World War, Gallipoli*, Alan Sutton Publishing Ltd, Stroud, 1995.
- Steel, N., Hart, P. *Defeat at Gallipoli*, Macmillan General Books, London, 1995.
- Thomazi, A. (çeviri: Işık, H.), *Çanakkale Deniz Savaşı*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, 1997.
- Uğurluel, T. *Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi*, Kaynak Yayınları, 2003.
- Ulubelen, E. *Çanakkale Muharebesi. The Story of the Great War, New York 1916 (Diplomatic Edition)*, Aykaç Kitabevi, İstanbul, 1967.
- Usborne, C. V *SmokeontheHorizon. Mediterranean Fighting 1914-1918*, Hodder and Stoughton Limited, London, 1933.
- Vizern, J. *Dardanelles 1915*, Éditions Regain, Monte-Carlo, 1964.

Press and Periodicals:

- *Donanma*: Numara 4-52, 7 Temmuz 1914; Numara 6-54, 3 Ağustos 1914; Numara 8-56, 17 Ağustos 1914; Numara 12-60, 12 Eylül 1914.
- *Harb Mecmuası*: Yıl 1, Sayı 1, Teşrin-i Sâni 1331; Yıl 1, Sayı 2, Kânûn-ı Evvel 1331; Yıl 1, Sayı 3, Kânûn-ı Sâni 1331; Yıl 1, Sayı 5, Şubat 1331; Yıl 1, Sayı 10, Haziran 1332.
- *L'illustration*: samedi 10 avril 1915, 73e Année – N° 3762, s. 384.
- *The Illustrated War News*, 03.03.1915 (Part 30), 10.03.1915 (Part 31), 17.03.1915 (Part 32), 24.03.1915 (Part 33), 07.04.1915 (Part 35), 05.05.1915 (Part 39), 16.06.1915 (Part 45).

Pictures:

1. Officers and soldiers of the Dardanelles Fortified Zone's mining unit, posing with a moored mine. The officer on the left in most probably the unit's commander lieutenant commander Nazmi Akpınar (photo from Piotr Nykiel's collection).
2. The remnants of a moored mine displayed in the Museum on Kabatepe. Notice the mooring cable's roller, which actually was at the very bottom (photo: Piotr Nykiel).
3. Naval Museum in Çanakkale. The remnants of the same type of moored mine as in picture 2 (photo: Piotr Nykiel).
4. A moored mine ready to be laid. The picture was taken on board a minelayer in the Dardanelles (photo from Piotr Nykiel's collection).
5. The original *Nusret* minelayer in Tarsus, Turkey in 2003 (photo: Piotr Nykiel).
6. The light cruiser *Amethyst* (photo: The Illustrated War News).

Photo 1

Photo 2

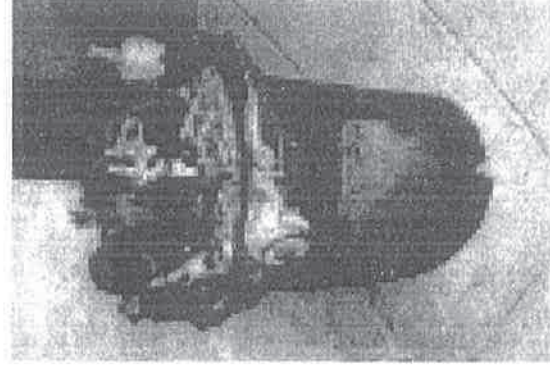

Photo 3

Photo 4

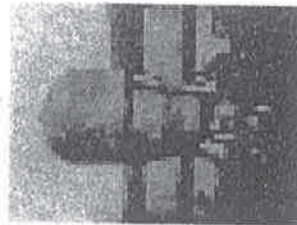

Photo 5

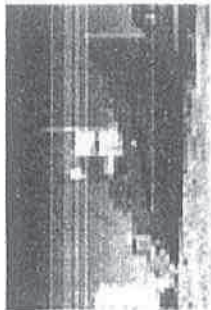
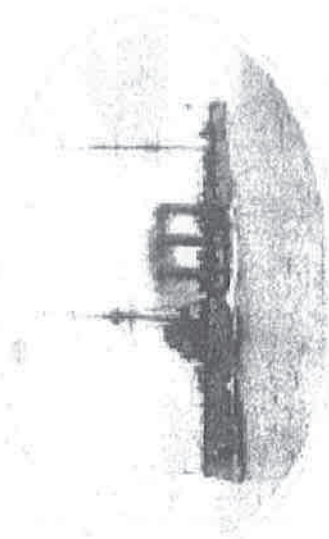

Photo 6

The map depicts the Dnieper River (Дніпро) flowing from the north towards the Black Sea. Key locations marked include:

- North:** Дніпро (Dnieper), Харків (Kharkiv), Київ (Kyiv), Одеса (Odessa).
- Central:** Закарпаття (Zakarpattia), Івано-Франківськ (Ivano-Frankivsk), Тернопіль (Ternopil), Вінниця (Vinnitsa), Житомир (Zhytomyr), Київ (Kyiv), Чернігів (Chernihiv), Суми (Sumy), Луганськ (Luhansk), Донецьк (Donetsk), Миколаїв (Mykolaiv), Хмельницький (Khmelnytskyi), Вінниця (Vinnitsa), Житомир (Zhytomyr), Київ (Kyiv), Чернігів (Chernihiv), Суми (Sumy), Луганськ (Luhansk), Донецьк (Donetsk), Миколаїв (Mykolaiv), Хмельницький (Khmelnytskyi).
- South:** Одеса (Odessa), Закарпаття (Zakarpattia), Івано-Франківськ (Ivano-Frankivsk), Тернопіль (Ternopil), Вінниця (Vinnitsa), Житомир (Zhytomyr), Київ (Kyiv), Чернігів (Chernihiv), Суми (Sumy), Луганськ (Luhansk), Донецьк (Donetsk), Миколаїв (Mykolaiv), Хмельницький (Khmelnytskyi).

The map also shows the Black Sea coastline and the Dnieper River's delta. The river is labeled 'Дніпро' in large letters. The map is oriented with North at the top.

104

DATE OF LAYING OF THE LAST SUPPLEMENT	NUMBER OF MINE LINE											TOTAL AMOUNT	COMMENTS
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
	01.10.1914	01.10.1914	27.09.1914	24.09.1914	01.10.1914	09.11.1914	17.12.1914	17.12.1914	30.12.1914	26.02.1915	08.03.1915		
AMOUNT OF MINES LAID IN ONE LINE	39	47	47	29	29	16	50	28	39	53	26	403	
AMOUNT OF MINES SWEEPED BY THE ENEMY	-	-	1 ^{iv}	3 ⁱ	1 ⁱⁱ	-	-	-	-	-	7 ⁱⁱⁱ	12	
													i Swept by the British at night on March 10/11, 1915. There is no complete certainty that the mines belonged to that line. ii „Executed” at night on March 12/13, 1915 by the French. It is not entirely clear if the mine belonged to the line No. 4, or was a drifting one. let out with the current by the Turks iii Swept by the British at night on March 15/16, 1915. iv Blown up by the allies at night on March 16/17, 1915. It is not entirely clear if the mine belonged to the line No. 3 or No. 4.

Çanakkale Boğazi'nda Mayın Tarama Operasyonu
(25 Şubat – 17 Mart 1915)

Giriş tabyalarının 25 Şubat 1915'te düşürülüşü, ittifak kuvvetlerinin Çanakkale Boğazı yolunu, yalnızca görünürde, açmış oldu. Boğaz girişindeki tabyaların düşeceği, hem konumları ve toprakların menzili hem de Almanlar ve Türklerin ortak taktik yaklaşımları gereği, zaten öngörülen bir şeydi. Ama buradan geçip İstanbul'a ulaşabilmek için, boğazın en dar kesimine konuşlandırılmış merkez tabyaların üstesinden gelimesi gerekiyordu. Giriş - tahkimatlarının bombardımanından edinilen deneyimler, gemilerin, gerek demirlemiş halde uzak mesafeden ve gerekse de seyir halinde yakın mesafeden, kara hedeflerine karşı etkili bir ateş gücüne sahip olduklarını göstermişti. Ne var ki, Çanakkale Boğazı içine girildiğinde bu her iki varyasyon da uygulanması imkansız hale geliyordu ve anlaşlan, ittifak donanmasını komuta eden Koramiral Sackville Hamilton Carden, bu imkansızlığın pek de farkında değildi. İlk varyasyon, Kumkale-Seddülbahir hattı geçilir geçilmez gemilerin, Türk topçusunun – yalnızca obüslerden ibaret de olsa – sürekli ateşi altında kalmasına yol açan, böylece de demirlemiş halde bombardımanı olanaksız hale getiren boğaz ölçülerinden dolayı, imkansız bir varyasyondur. İkinci varyasyonu ise mayın setti imkansız hale getiriyordu. Gemiler, tabyaların, seyir halinde ateş açarak düşman topçusunu etkisiz hale getirebilecek kadar yakınına sokulamıyorlardı.

Bu tebliğde, ittifak kuvvetlerinin sahip olduğu araçlarla boğazı mayınlardan temizleme çabasını ve savunma kuvvetlerinin zekice taktığının bu çabayı nasıl boş çıkardığını göstermeye çalışacağız.

Hemen daha 25 Şubat'ta, giriş tabyalarının düşürülmesinin ve yoğun bir topçu ateşi hazırlığının ardından, saat 16.00'da Koramiral Carden, balıkçı botları mürettebatına mayın tarama faaliyetine başlama emri verir. İngilizlerin mayın tarama filotillasının, motorları değiştirilmeden, üzerleri sadece mürettebatı piyade atışlarından ve şarapnel parçalarından koruyabilecek zırh plakalarıyla örtülmüş, 21 adet basit balıkçı teknesinden ibaret olduğunu da burada belirtmek gerekir. Bu denli ağır yük taşımalarının ve (zaman zaman 4 deniz mili hızı erişen) akıntıya karşı tarama yapmak zorunluluklarının, bu tekneleri neredeyse kırpdayamayacak duruma getirebileceği ise hiç düşünülmemişti; buna biraz ileride bir kez daha değineceğiz. Bu savunmasız, mürettebat diye içlerine Kuzey Denizi balıkçıların konulduğu teknelerin koruyuculuğunu üç muharebe gemisi ve altı muhrip üstlenmişti. Bu gemilerin eşliğindeki tarama tekneleri, boğazın en fazla 4 mil içine girmişlerdi. Sabaha karşı, Çanakkale Boğazı'nın mayınlandığına dair en ufak bir işaret dahi bulamadan, kazasız belasız üstlerine dönmüşlerdi.

[illegible]

(According to: *DENİZ BİNBAŞI NAZMI AKPINAR'IN SAVAŞ GÜNÜĞÜ 1914-1922 and Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi*, V nci Cilt, *Çanakkale Cephesi Harekatı*, I nci Kitap (Haziran 1914 - 25 Nisan 1915), T. C. Genelkurmay Basım Evi, Ankara 1993).

Ertesi gün (26 Şubat), Türklerin direnç göstermemesiyle sevk edilen Carden, tarama filotillasının, muhrip gemileri ve üç muharebe gemisi eşliğinde boğaza sokulması kararını aldı. Ancak hareketlerin o günkü seyri, filotillanın ana kısmı boğazın en dar yerindeki ana tabya topraklarının sürekli menzili dışında kalmış olmasına karşın, verilen bu görevin yerine getirilmesinin son derece güç olduğunu ortaya koymuştu. Soğanlı Deresi'ne konuşlandırılan mantelli top bataryasının ateşi altında kalan filotilla, saat 18.30'da tek bir mayın dahi imha edemedi Çanakkale Boğazı'nı terk ediyordu.

26 Şubat günü olanlarsa, savunma kuvvetlerinin üstün savaş kabiliyetinin birçok kantının ilk örneği verdi. Kara topusunun gereksiz yere ve her önüne gelene ateş açmamış olması bile, dikkate değer bir taktik anlayıştır. Yakınlarda zararsız zararsız dolanan muhriplere ateş açılarak cephane ziyan edilmemiştir. Muhriplerin Soğanlı Deresi açıklarında top ateşine maruz kaldıkları o tek örnek ise, yukarıda söylediğimiz taktikle çelişen bir şey değildir, zira söz konusu gemilere, dördüncü mayın hattı setine çok yaklaştıkları için ateş açılmıştır. Bu muhriplerin boğazdan, menziline girdikleri ana tabya topraklarıyla değil, ama aslında pek bir değeri olmayan bataryalarla kovalanmış olmaları da yine dikkat çekicidir. Yani, zaten sınırlı sayıda olan mayınları ziyan etmeyip muharebe gemileri gibi daha tehlikeli unsurlara karşı kullanabilmek için, bu gemilere ateş açmak gerekmiştir. İzleyen günlerde ittifak kuvvetleri, mayın hatlarının korunmasında düşük kalibreli ve düşük menzilli toprakları kullanıldığını görecektir. Bu toprakların büyük bir çoğunluğu, deyim yerindeyse, hurdalıklardan çıkarılmış toplardır. Bunu kanıtlamak için, bunlar arasında yassı namlulu obağüs topları ya da üzerleri top tuncu kaplanarak biraz daha güçlü barut kullanılabilecek hale getirilmiş kısa namlulu yivli toprakları bulunduğunu söylemek yeterli olacaktır. Ancak – başka şartlarda olsa belki işe yarayacak – bu donanım, balıkçı teknelerinden alelacele bozma bu mayın tarama teknelerine karşı tamamen yeterli olmuştur. Böyle köhne bir donanımın kullanımı, savunma kuvvetlerine yetersiz mühimmatı ziyan etmeyip tabya topları için kullanılabilecek imkanı da vermiştir. Son olarak; Türklerin, hem 25 hem 26 Şubat tarihlerinde mayın taraması yapan tekneleri gerekmediği müddetçe rahatsız etmemiş oluşlarının, bu teknelerin aslında hiç mayın konulmamış yerlerde mayın araması yapmalarından ileri geldiğini de burada vurgulamak gerekir. İttifak kuvvetleri, Kepez Burnu açıklarında hiç mayın bulamayanca şaşmıştı. Mayınların başka türlü değil, ama tam da bu tür bir düzende dizilmiş olmalarında aslında rastlantı payı hiç yoktu ve Türklerin kıstlı sayıda mayına sahip oluşları, bunun nedenlerinden yalnızca biriydi. Boğazın en dar kısmına konulmaları sayesinde, savunma yükünün bir kısmını (özellikle gündüzleri), istisnai olarak bol cephaneye sahip ve savaşın genel bir muhasebesi yapıldığında, Batı Avrupalı birçok tarihinin söylediğinin aksine, düşman için bayağı bayağı büyük sorun olmuş obüs toprakları kaydırmak mümkün oluyordu.

Ana en önemlisi de, mayın temizlemek derindeki ittifak donanmasının böylece ana tabya topları menziline girmeye zorlanmış olmasıydı.

Mayın taraması, 1 Mart 1915 tarihinden Çanakkale Savaşı'nın sonuna değin yalnızca geceleri yapıldı. O günden, 3 Mart 4 Mart bağlayan geceye kadar ittifak kuvvetlerince yürütülen faaliyetler hemen hemen şöyle bir seyir izlemişti: Muhrip gemilerinin, hatta zaman zaman hafif kruvazör *Amethyst*'in korumasındaki mayın tarama gemileri boğaza giriyor ve sonra hiçbir şey bulamadan, bu iş için her defasında görülmelik derecede az cephane harcayan Türk topçusu tarafından geri püskürtülüyorlardı.

Çanakkale mayın hattına karşı verilen başarısız mücadelenin ilk günleri, bundan bazı dersler çıkarma olanağı vermişti. Bir kere; denizde mayın arama işinin daha önce uzagından dahi geçmemiş bir subayın komutasındaki sivil mayın tarama teknelerinin tamamen başarısız oldukları, gün gibi ortadaydı. Daha birkaç ay önce, Kuzey Denizi'ndeki mayınların üstesinden cesaretle gelmiş olan o aynı denizciler, Çanakkale'de tam bir hayal kırıklığı yaratmışlardı. Öyle görünüyor ki, sorunun özü şartlardı; denizcilerin şimdi görev yapmak zorunda oldukları boğazın şartları, önceki görevlerindeki şartlardan tamamen farklıydı ve önceki kadar kolay yutulur bir lokma değildi. Zira Kuzey Denizi'nde iyi bildikleri sulara ve hemen hemen kimse tarafından rahatsız edilmeyen çalışmışlardı. Çanakkale, kuşkusuz, evlerinden çok uzak bir yerdi ve üstelik Türk topçusu da pek bir dostluk gösterecektmiş gibi de görünmüyordu. Harekatin ilk günlerinde hiçbir tarama gemisi batırılmamış olsa da, Türklerin sırf ateş ediyor olmaları dahi, balıkçılar için yeterli bir geri çekilme nedeniydi. Boğazdaki güçlü akıntının ve zayıf tekne motorlarının morallerine etki etmediği de düşünülemez; taramalar sırasında tekneler topu topu 2-3 deniz mili hız yapıyorlar ve böylece de kara topçusu için neredeyse duran hedefler haline alıyorlardı. Ancak psikolojik açıdan en yıkıcı olanı; teknelerin su altında kalan kesimlerinin, Türk mayınlarının yerleştirildiği düzeyin daha derinde olduğu yönündeki, yanlış inançtı. Oysa Türk mayınlarının, yalnızca Namazgah ve Anadolu Hamidiye tabyaları arasına yerleştirilenleri aşağı yukarı 2,5 metre derinlikteydi. Geri kalanının hepsi, su yüzeyinin 4-4,5 metre altına yerleştirilmişlerdi. Yukarıdan beri sıraladığımız bütün bu gerekçeleri dikkate alınca, İngiliz balıkçıların, sivil oldukları için ceza almamak ayrıcalığından yararlanarak her fırsatta kaçmaya yeltenmelerine, şaşmamak gerekiyor. Öyle anlaşıyor ki, bu aşamada, yukarıdaki sorunun ne ölçekte bir sorun olduğunu Carden anlamadığı gibi, daha önemlisi Britanya Amirallığı de tam kavrayamamıştı.

Koramiral Carden, 6-7 Mart gecesi birkaç mayın tarama teknesini bir hafif kruvazör, iki muharebe gemisi ve birkaç muhrip eşliğinde yeniden boğaza gönderdi. Mayın hattını koruyan topçuların yoğun ateşle karşılaşınca, filotilla

yine eli boş geri döndü.

Bir sonraki gece (yani 7 Mart 8 Marta bağlayan gece) Fransız mayın tarama tekneleri Çanakale Boğazı'na ilk kez. 7 İngiliz muhribi eşlinde girdiler. Çok sürmeden, bu teknelerin ters akıntı karşısında İngiliz teknelerinden daha da beter durumlara düştükleri görüldü. Yani hareket tam bir başarısızlıkla sonlandı.

8 Mart sabahı (saat 07.10'da) *Nusret* mayın gemisi, Erenköy Koyu sahili boyunca bölgedeki tek saldırı hattını kurdu. Bu hat, daha önceki savunma hatlarını kesecek şekilde 4,5 metre derinliğe, düzensiz, yüz-yüz elli metre aralıklarla dizilmiş 26 mayından oluşuyordu. Türk belgelerinde 11 numaralı hat diye geçen bu mayın hattı, ittifak kuvvetlerinin daha önce mayın araması yapmış oldukları bir yere kurulmuştu. İttifak donanması, merkez tabyalara yapılacak saldırının hemen öncesindeki günlerde bu suları bir kez daha kontrol etti. Bu kontrol sırasında yedi mayına rastlanmış olması, ittifak kuvvetlerinde hiçbir kuşku uyandırmamıştı (ki bu konuya biraz daha ileride değineceğiz). Tabyalarının 8 Mart gününden 17 Marta kadar süren bombardımanı sırasında, hepsi de Erenköy Koyu'nda manevra yapmış olmalarına karşın, ittifak gemilerinden hiçbirinin bu mayın hattına girmemiş olması da şaşırtıcıdır.

8/9 Mart gecesi bir hafif kruvazörü, altı muhrip gemisi ve peşleri sıra, az tesirli patlayıcı maddelerle donatılmış çeki tarafları çeken iki küçük motorlu kayıktan oluşan bir flotilla, Çanakale Boğazı'na girer. Ancak ittifak kuvvetleri, bu denemelerinde de, öyle çok da şiddetli olmayan bir topçu ateşiyle yine gerisin geri kovalanmışlardır.

9/10 Mart gecesi ise boğaza iki tekne daha girer; kimselere görünmeden Kepez Burnu'nda U dönüşü yapıp akıntı yönünde (yani kuzeyden güneye doğru) taramaya başlarlar. Aynı anda da, daha önceki mayın temizleme hareketlerinde kullanılmış iki mayın tarama teknesi, hareketin en başından beri kullanılan yöntemle çalışmalara başlar. Ne var ki bu teknelerden biri, denizaltıların geçişini engellemek için çekilmiş ağır şamandırasına takılmıştır. Böylece alarına geçen Türkler, düşmana gülle yağdırıp geri çekilmek zorunda bırakılır.

Boğazda küçük motorlu kayıklar yardımıyla tarama yapma denemesinin üst üste iki fiyaskoyla sonuçlanmasıyla hevesi kırılan Carden, eski ve aslında işe yaramaz olduğu görülmüş yöntemle geri dönme kararı almıştır. 10 Martın 11 Marta bağlandığı gece iki muharebe gemisi, bir hafif kruvazör ve dört de muhribin eşlik ettiği sekiz mayın tarama teknesini boğaza gönderir. Mayın tarama gemileri, mayın hattına daha önce birkaç kez ulaşmışlarsa da, o tarihe değin hiçbir sonuç alamamışlardır. Ama o gece bir dönüm noktası oldu; ittifak kuvvetlerinin ertesi gün haritada yerini dahi gösteremedikleri bir yerde, üç mayın imha edildi. Ancak bu iş, kayıp vermeden başarılamamıştı. 339 nolu balıkçı teknesi (*Manx Hero*),

mayınlardan birinin patlaması sonucu battı. Bu patlamanın kısa bir süre öncesinde, flotillanın kılavuzluğunu üstlenmiş bir çift tekne tarafından çekilen iki mayının patlamaları ise, Türkleri alarma geçirdi. Topların gümürtüsünden ürken gemiler geri çekilmeye başladılar. Bir muharebe gemisi, kruvazör ve muhrip gemisiyle korunan mayın tarama tekneleri, saat 03.10'da bir kez daha mayın hattına yaklaştı. Taraflar arasında karşılıklı olarak, hemen hemen sabaha kadar sürecekt, yoğun bir top ateşi başladı. İttifak kuvvetlerinin bedeli ağır bu başarıları, tarama tekniğini değiştirmelerinin bir sonucuydu. O güne değin tekneler, çalışmalarını hep akıntıya karşı sürdürmüştü. Çeki tarafları bir mayın hattına takılıp kalacak olursa, hattın onları çekişine karşı direnç gösteremeyip hani neredeyse yerlerinden kıpırdamaz hale geliyorlardı. 10/11 Mart gecesi ise, ittifak kuvvetleri mayın settiğin biraz daha derinlerine girmeyi, sonra U dönüşüyle geri dönerken, çeki tarağı atıp akıntudan hız alarak ilerlemeyi düşünmüşlerdi. Ne var ki, yaklaşık 4 deniz mili gibi bir akıntıyla böyle tam gaz yol alan bir teknenin çektiği tarağın, mayın hattına uygulayabileceği gücün böylesine büyük bir güç olacağını hiç tahmin etmemişlerdi. Böylece gerektiğinden daha büyük bir güçle yerinden koparılan mayın, büyük bir olasılıkla, su yüzüne fırlayarak ve kıç tarafından *Manx Hero*'ya çarpmıştı. O gece düşman gemilerine karşı verdikleri mücadeleye, bu kez, öncekilerin aksine Türklerle de biraz daha pahalya mal olmuştu. Üç askerleri yaralıydı, tabyalar ve kara topçusu toplam 843 top güllesi fırlatmıştı. Kepez Burnu'ndaki iki ışıldak hafif hasar görmüştü. Neyse ki bunları hemen ertesi gün tamir etmek mümkün oldu.

11/12 Mart gecesi (bu kez mürettebatları Fransız profesyonel askerlerden kurulu) mayın tarama gemileri, bir hafif kruvazör ve muhripler korumasında boğaza girerler. Hedefe ulaşmalarına ramak kalmışken, kılavuzluk görevi yapan tekne ışıldaklar tarafından aydınlatır. Anında vurulan tekne geri döner. İsabet almamış diğer tekneler de, kılavuz teknenin yaptığının aynısını yaparlar. Özetle 11/12 Mart gecesi, Korumiral Carden için acı bir ders olmuştur. Zira Carden, balıkçı teknelerinin mayın taramasında artık deneyim kazanmış sivil İngiliz mürettebatının, Kuzey Denizi'nde gösterdikleri adanmışlığa denk bir adanmışla görev yapacaklarına, o güne değin hep güvenip bel bağlamıştı. Yukarıda sıraladığımız nedenlerle bu, hiç de Carden'in düşündüğü gibi olmadı. Bu yetmezmiş gibi; balıkçıların yerine geçirilen Fransız mürettebat, şimdi onu daha beter bir hayal kırıklığına uğratmıştı. Başka bir çıkış yolu göremeyen Carden, mayın tarama gemilerinin komutasını, karargahının komutanı Komodor Roger Keyes'e bıraktı.

Komodor Keyes'in hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla; ittifak kuvvetleri, mayın tarama gemilerinin sivil mürettebatını tamamen askeri mürettebatla değiştirmiş ve 12 Mart 13 Marta bağlayan gece yarısı, Üsteğmen Blanc'ın komutasındaki Fransız flotillasıyla bir kez daha boğaza girmişlerdi. Fransızların benimsedikleri mayın imha tekniği, müteffiklerinininkinden birazcık

temizleme çalışmalarına sınırlı ölçekte devam edildi.

14/15 Mart gecesi boğaza giren filotilla, büyük bir olasılıkla iki muhrip ve mayın tarama gemilerini koruyan daha büyük iki tekneden oluşuyordu. Bu girişimin seyri ve sonuçları üzerine bugün çok şey biliyoruz. Türk kaynaklarına göre, Dardanos bataryası bu gemileri on dakika topa tutmuştu. Saat 04.30'da iki muhrip, Tenger Deresi açıklarında pozisyon alarak oradan Kepez Burnu üzerindeki ışıldakları bir kez daha imha etmeye çalışmışlardı. Topçu ateşinin şiddeti nedeniyle, bu girişim yine sonuçsuz kalmıştı.

Bir sonraki gece (yani 15/16 Mart gecesi) Çanakkale Boğazı sularına bu kez dört mayın tarama teknesi ve üç de muhrip girmişti. Bu unsurlar, boğaza girişlerinden iki saat sonra Erenköy Koyu'na ulaşmayı denemişlerdi. Ne var ki, *Nusret* mayın gemisi tarafından döşenen mayınları koruyan kara topçusu tarafından hemen geri püskürtülmüştü. 04.30'da Avrupa yakası açıklarında, Kereviz ve Domuz dereleri arasında iki muhrip gemisi daha görüldü. Aynı anda Erenköy Koyu'nda üç tarama gemisinin varlığı tespit edilmişti. Birçok kaynağa göre, hep tetik üstünde bekleyen Türk topçusu, ittifak kuvvetlerine bu seferinde de herhangi bir faaliyet gösterme şansı vermemişti. İttifak kuvvetlerinin Erenköy civarlarında yedi mayın imha ettiklerine dair yegane not, Çanakkale Müstahkem Mevki Mayınlama Birliği Komutanı Deniz Binbaşı Nazmi Akpınar'ın günlüğünde düşülmüştür. Günlük yazarının tarihleri karıştırmış olduğunu düşünmek de zordur, zira aynı tarihte kendisine "Merten ve diğer paşaların kararıyla" Gümüş Liyakat Madalyası verildiğine dair bir not da bulunmaktadır. Ayrıca, yukarıda verilen bu bilgiyi, Koramiral C. V. Osborne'nun "*Smoke on the Horizon. Mediterranean Fighting 1914-1918*" başlıklı kitabı da kısmen doğrulamaktadır. Osborne, 14 Mart ile 17/18 Mart gecesi arasındaki süreçte, boğazın Asya yakası kıyılarında dört mayının imha edildiğini yazmaktadır. Sayıları her ne olursa olsun, bunların imha edilmiş olmalarının büyük bir önemi vardır; ne var ki Osborne, kitabının yazarken bu önemin bilincinde değildir. Tarihçiler ve Çanakkale'deki çarpışmalara katılmış herkes, *Nusret* mayın gemisinin 8 Mart 1915'te yerleştiği 11 nolu mayın hattının savaşı sırasında deşifre edilememiş olduğunda hemfikirler; ittifak kuvvetleri böyle bir hattın varlığını ancak I. Dünya Savaşı'ndan sonra öğrenebilmişlerdir. İttifak kuvvetlerinin Erenköy Koyu'nda işte *Nusret*'in yerleştiği bu hatta ait yedi mayını imha ettiklerini ise, Akpınar'ın yukarıda değindiğimiz (Osborne tarafından da kısmen doğrulanan) notları hiç şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Zaten orada imha edilebilecek başka bir mayın da yoktur. Öyle görünüyor ki; bu mayınları imha eden o üç tarama teknесinin mürettebatı, mayna rastladıkları yeri, ertesi gün – daha önceki mayın tarama çalışmalarında olduğu gibi yine – tam olarak belirleyememişti. Ama, işte bu vurdumduymazlıkları, ittifak donanmasının 18 Mart 1915'te merkez tabyalara yaptığı ana saldırının yazısına çok temel bir etki yaptı; ittifak donanması, *Nusret*'in bıraktığı

farklılaşıyordu. İngilizler, borda bordaya giden bir çift tekne tarafından belirli bir derinlikte çekilen bir çelik halattan ibaret "klasik" çeki tarağı kullanıyorlardı. Fransızlar ise her bir mayın tarama teknесinden suya bırakılmış birkaç halattan oluşan kesici bir tarama ağıyla iş görüyorlardı. Bu düzeneğe ayrıca, halatlar üzerine belirli aralıklarla yerleştirilmiş ve mayınları bağlayan halata yapışıp onu kesen "keskiler" tutturulmuştu. Mayın hattına ulaşmalarından kısa bir süre sonra, tarama gemileri Türk topçusunun ateşi altında kaldılar. Fransızlar, saat 04.00'de boğazdan tamamen çekilirken, Türk topçusunun yine çok tutumlu davranmış olmasına rağmen, imha edebilmiş oldukları tek mayın, teknelerin arasında başboş sürüklenen bir mayın olmuştu. Ertesi gün, tarama teknesi komutanları haritalarını karşılaştırdıklarında, bir önceki gece tarama yaptıkları bölgenin, hiç olmazsa yaklaşık yerinin dahi tespiti mümkün olmadığı bir kez daha görülmüştü.

13/14 Mart gecesi (bir komuta ve üç çift tekneden kurulu) toplam yedi mayın tarama gemisi, hafif kruvazör *Amethyst*'in, muhriplerin ve kaç tane oldukları tam bilinmeyen, tarama çekilerinde patlayıcı madde taşıyan ve mürettebatlarını da gönüllülerin oluşturduğu motorlu kayıklar eşliğinde, boğaza girdi. Kepez Burnu'nu geçer geçmez tekneler geri döndü ve aralarındaki yaklaşık 800 metre mesafeyi koruyarak Avrupa yakası yakınlarında akıntı yönünde seyretmek üzere üç gruba ayrıldılar. Sonunda, hiç alışılmadık düzeyde şiddetli bir topçu ateşiyle karşılaştılar. O gece, mayın tarama gemilerinin en kara gecesi oldu. İki teknenin tüm mürettebatı neredeyse son ferdine kadar kaybedildi. Dört mayın tarama teknesi ve iki motorlu kayak, doğrusu batacak noktaya gelmediler ama, artık kullanılamayacak derecede hasar gördüler. Gövdesini siper ederek mayın gemilerini korumaya çalışan *Amethyst* kruvazörü de, Türk topçusundan epey bir nasiplendi. Türk topçusunun isabet gücüne yakından tanıklık edenlerden biri de, 26 Şubat 1915'te yapılan Kumkale Çıkartması kahramanı, Üstegmen Eric Gascoigne Robinson'du. Bu cehennem gecesinde komuta ettiği mayın tarama teknesi, kara topçusunun ateşiyle tamı tamına 84 (!) kez isabet almıştı. Savunma kuvvetlerinden bu şiddette bir direnişle karşılaştıran ittifak filotillası, saat 04.20 itibarıyla boğaz sularını tek etti. Bu hareketin zarar bilançosu, bu türden hareketlere göre çok kabarık bir bilanço oldu: 27 denizci ölmüş, 43'ü ise yaralanmıştı. Türkler ise o gece 974 gülle harcamışlardı. Tabya toplanandan olmayan iki seyyar top da hasar görmüştü.

Carden, boğazı mayından temizlemek için o güne değin girilen denemelerin pek başarısız sonuçlar verdiğinin nihayet bilincine varmıştı. Üstüne üstlük, bu denemeler neticesinde, mayın tarama gemilerinin yarısı da kullanılmaz hale gelmişti. Böylece amiral, önce düşman topçusunun işini bitirmek ve ancak ondan sonra mayın imha çalışması yapmak gerektiği sonucuna vardı. İşte bu sonuca vardığı andan itibaren de, merkez tabyalara 18 Mart 1915 tarihinde yapılacak ve savaşın kaderini etkileyecek nitelikteki saldırı planı nihai şeklini almaya başladı. Amiralin bu kararına rağmen, boğazı mayından

mayınlarda tam üç gemisini sulara gömdü.

16/17 Mart gecesi boğazda iki kez girişilen mayın temizleme denemesi de başarısızlıkla sonuçlandı. Filotilla, Türk topçusunun ateşiyle geri çekilmek zorunda kaldı. İttifak kuvvetlerinin o gece Baykuş bölgesinde tek bir mayın imha etmiş olduklarından söz eden yegane kaynak, Akpınar'ın günlüğüdür.

İttifak donanmasının merkez tabyalara yapacağı ana saldırıdan bir önceki gece de, mayın tarama gemilerinin işini zorlaştıran bir geceydi. Topu topu üç muhrip korumasında boğaza giren yedi mayın tarama teknesi, Karanfil Burnu ile Akyarlar arasında ulaşmıştı. Topçular, bu davetsiz misafiri yine kolayca geri kovaladı. Böylece, ele aldığımız bu süreçte Çanakkale Boğazi'nin mayınlardan temizlemek için ittifak kuvvetlerince girişilen denemeler, savaşın seyrine öyle aman aman bir katkı yapamadan, sona ermiş oluyordu.

Şimdi bütün bu anlattıklarımızın ışığında; ittifak donanmasının, Çanakkale Savaşı'nın bu aşamasında aldığı yenilgiyi hazırlayan birkaç etken görüyoruz.

İttifak kuvvetleri, düşmanı açık açık küümseyip boğazda mayın taraması yaparken hiçbir dirençle karşılaşmayacaklarını ya da karşılaşmalar bile, kolayca bunun üstesinden geleceklerini sanmaktadırlar (ki mayın taramasında sivil mürettebatlı balıkçı teknelerini kullanmaları bu yüzdendir). Deniz yüzeyinde, ters yönde böylesine güçlü bir akıntının varlığını görünce şaşkınlıklarına göre, demek ki Boğaz sularına dair en temel bilgilere dahi sahip değillerdi. Bir gece önce mayın taraması yaptıkları yeri, ertesi gün haritada tespit edemiyor oluşları ise, tahminen, denizcilerin ellerinde ya çok uyduruk ya da tümde kusurlu haritalar bulunmasının bir sonucudur.

Öte yandan, Türk savunmasından gerçekten övgüyle söz etmek gerekir. I. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği büyük teknik gelişme çağında, başarılı bir savunma yapmanın anahtarının teknolojik ve sayısal üstünlük değil, ama zeki bir taktik olduğunu kanıtlamışlardır. Türkler, mayın hattını, büyük ölçüde eskimiş araçları en düşük düzeyde kullanarak savunmuş, böylece hem tabyalar hem de düşman donanmasının yapacağı ana saldırıda kullanılacak güçlü bataryalar için cephane ayrarabilmişlerdir. Daha o zamanlarda dahi müzelik diye görülen top tuncundan dökülmeye topların ve minik sahra toplarının, mayın tarama teknelerine karşı yeterince etkili silahlar olarak kullanılabileceğini düşmana göstermişlerdi. Türklerle bu türden araçları kullanmayı eğer şartlar dayatmamış olsaydı; ittifak güçlerinin onları hafife almasına, onların da ittifak kuvvetlerini hafife alarak benzer bir yanıt vermiş oldukları söylenebilirdi.

Üç hafta süren çatışmalar neticesinde topu topu 12 mayın imha edilebilmişti. Ayrıca ittifak kuvvetleri, düşmanın hiçbir topuna ya da ışıldağına

kalıcı zarar verebilmiş değildi. Türklerin insan zayıfatı, üç yaralıyla sınırlı kalmıştı. Türkler tarafından kullanılan top mühimmatının tam cinsini ve sayısını, kayıtlardaki boşluklar nedeniyle, bugün tespit etmek imkansız. Ancak, sayının 2500 adet sınırlarında olduğu varsayılabilir.

ÇANAKKALE SAVAŞLARINA FARKLI BİR YAKLAŞIM: COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİNDE GELİBOLU 1915

Ayhan Sağlam^{*}, Şebnem Düzgün^{**}, Nuriinnisa Usul^{***}

Bu çalışmada, Çanakkale Savaşları için Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin kullanımına ilişkin temel bir uygulama yapılmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri hakkında kısaca bilgi vermek konunun ve bu çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için gereklidir. Toplanan bilgilerin çeşitli düzenlemeler sonucunda daha kolay ve daha verimli kullanılabilir hale getirilmesi için oluşturulan sistemler bilgi sistemi olarak tanımlanabilir¹. Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin bilgi sistemlerinden farkı; sistemin değişik nesnelere ait öznelilik bilgilerine ilave olarak konum bilgilerini de içermesidir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), mekansal kökenli bilgilerin (grafik ve öznitelik) bilgisayar ortamında toplanması, girilmesi, saklanması, sorgulanması, mekansal analizlerinin yapılması, görüntülenmesi ve farklı formatlarda çıktı alınması için oluşturulan bir bilgi sistemidir.² Şekil 1'de Coğrafi Bilgi Sistemleri'nin temel fonksiyonları gösterilmiştir. Bu fonksiyonlar:

- Sayısal veri entegrasyonu: Bu fonksiyon ile grafik veriler, tablosal veriler ve görüntü verileri (hava fotoğrafı, uydu görüntüsü vb.) eşzamanlı olarak ekranda görülüp farklı işlemler için kullanılabilmektedir. Bu çalışmada, harita bilgileri, şehirlere ait bilgiler ve çarpışmalara ait krokoller eşzamanlı olarak kullanılmıştır.

^{*} Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

^{**} Yrd. Doç. Dr., ODTÜ Jeodezi ve Coğrafi Bilgi Teknolojileri Anabilim Dalı

^{***} Doç. Dr., ODTÜ İnşaat Mühendisliği Bölümü

¹ Yomraloğlu, T., Coğrafi Bilgi Sistemleri: Temel kavramlar ve Uygulamalar, Seçil Ofset, İstanbul, 2000.

² Aronoff, S., Geographic Information Systems : A Management Perspective, WDL Publications, Kanada, 1991